

Offentlig kappestrid om universitetsstillinger

Stillingsbesættelser ved konkurrence 1788-1901

Af Erik Nørr

Ansættelsespolitikens indflydelse på universiteterne og det omgivende samfund er en vigtig del af uddannelseshistorien. Stillingsbesættelser har til alle tider været en omstridt affære. Specielt ansættelser i de videnskabelige stillinger ved de højere læreanstalter kommer med jævne mellemrum i mediernes søgelys. Blev den bedst kvalificerede bortdømt? Var bedømmelsesudvalget partisk? Var der tale om nepotisme og indavl? Var den videnskabelige produktion af tilstrækkeligt omfang og lødighed? Artiklen omhandler alle ansættelser ved konkurrence ved Københavns Universitet i perioden 1788-1901 og specielt ansættelser ved Det Teologiske Fakultet, hvor de gængse regler ikke altid blev fulgt.

Den særlige interesse, der her skal vies de højere universitetsstillinger, skyldes bl.a., at deres indehavere (indtil 1970 især professorerne) kom til at bestemme et helt fags udvikling i en lang periode. Blandt eksemplerne fra det 19. århundrede er lægen O.L. Bang, der var ansat ved Københavns Universitet i 59 år, filosofen F.C. Sibbern i 56 år, teologen H.N. Clausen i 53 år og filologen J.N. Madvig i 50 år. Dette kunne få fakultetsmedlemmer til at gå langt for at få bestemte personer ansat eller at undgå bestemte personer. Tilsvarende var det meget vigtigt for potentielle ansøgere at opnå ansættelse, da det måske var eneste gang, de fik chancen for at blive ansat ved Universitetet. Mange af Københavns Universitets stillinger (professorater og enkelte docenturer) blev fra 1788 og langt op i det 20. århundrede besat ved offentlig konkurrence. Det vil sige, at ansøgerne, eller nogle udvalgte af dem, konkurrerede ved, at de efter en bestemt forberedelsestid skulle aflevere skriftlige afhandlinger og/eller holde nogle offentlige forelæsninger efter opgivet emne.

Stillingsbesættelser, der skete ved offentlig kappestrid, bidrog til at skabe konflikter både mellem ansøgere og mellem fagets kolleger. Sådanne modsætningsforhold kunne have langtrækkende virkninger for hele fagmiljøet i årtier. Som eksempler på sådanne opsigtsvækkende stillingsbesættelser ved konkurrence kan nævnes slagsmålet om

professorstillingen i historie ved Københavns Universitet i 1936, hvor Albert Olsen vandt over Vilhelm la Cour bl.a. takket være Erik Arups bestræbelser. En udløber af denne sag endte som injuriersag i Helsingør Ret i 1939.¹ En anden opsigtsvækkende sag var professorkonkurrencen i kirkehistorie i 1901, hvor den 25-årige Valdemar Ammundsen vandt over den mere erfarne kirkehistoriker J. Oskar Andersen. Selv om Andersen senere opnåede at blive professor, glemte han aldrig den i hans øjne uretfærdige afgørelse.

Den foreliggende artikel og en senere fortsættelse udgør en slags tretrinsraket. Den første artikel behandler ansættelse ved konkurrence i perioden 1788-1901 ved Københavns Universitet, den anden artikel vil handle om slaget om kirkehistorie i 1901. Med udgangspunkt i Universitetsfundatsen af 1788, der indeholdt bestemmelserne om konkurrence, behandles i første del af den foreliggende artikel stillingsbesættelserne ved Universitetets lægevidenskabelige, rets- og statsvidenskabelige og filosofiske fakulteter i perioden 1788-1901. Blandt de spørgsmål, der skal besvares, er: besattes stillingerne ved konkurrence eller ikke, kunne alle søge, hvad bestod konkurrencen i? Skulle der udelukkende holdes forelæsninger, eller skulle der også udarbejdes skriftlige afhandlinger eller for lægernes vedkommende kliniske undersøgelser? Hvordan sammensattes bedømmelsesudvalget (med fakultetets egne medlemmer, eller kunne folk udefra og heriblandt udlændinge også deltage)? Hvordan forløb selve konkurrencen og den efterfølgende bedømmelse? Gik alt rimeligt for sig? Det var en stor del af disse punkter, som J. Oskar Andersen mente ikke gik retfærdigt for sig ved konkurrencen i 1901.

I anden del af artiklen behandles stillingsbesættelser ved Det Teologiske Fakultet i perioden 1788-1901. I sammenligning med nogle af de andre fakulteter benyttedes der kun sjældent konkurrence. Spørgsmålet, om der skulle anvendes konkurrence, indgik som kampmiddel i ansættelsessagerne. Konkurrencebetingelserne ændredes hver gang, og reglerne i Universitetsfundatsen blev ikke altid overholdt.

En hovedkilde til artiklen er Universitetets årbøger, som udkom årligt, og som indgående gennemgik alle ansættelser, hvor der var anvendt konkurrence. Heri kan man både finde oplysninger om, hvorfor der blev udskrevet konkurrence, om vilkår for konkurrencen, bedømmelsesudvalget, hvem der søgte og deltog i kappestriden, og hvem der fik jobbet. For Det Teologiske Fakultets vedkommende er der i undersøgelsen gravet et trin dybere, da sagsbehandlingen i ministerium og

¹ Herom se Harald Ilsøe og Kai Hørby i *Københavns Universitet 1479-1979*, bd. X, s. 479-83.

fakultet er inddraget. De vigtigste kildegrupper hertil er journalsagerne i Kultusministeriets 3. kontor, som forvaltede Universitetets og den højere undervisnings område, og Det Teologiske Fakultets såkaldte dekanatssager, som indeholdt fakultetets brevveksling med Konsistorium og ministerium i de enkelte ansættelsessager. Både ministeriets og Københavns Universitets arkiv findes i Rigsarkivet i København.²

Blandt den trykte litteratur skal fremhæves det store værk *Københavns Universitet 1479-1979* i femten bind, som udkom i anledning af Københavns Universitets 500 års jubilæum i 1979 (sidste bind udkom dog først i 2005). Dette værk indeholder både bind om Universitetets historie generelt og bind om de enkelte fakulteter. I bind II findes længere afhandlinger af Jette Kjærulff Hellesten og Ole Tuxen om perioden 1788-1848 og af Niels Petersen om perioden 1848-1902. Blandt bindene om de enkelte fakulteter er især benyttet bind V: *Det teologiske Fakultet*, red. Leif Grane (1980) og bind VII: *Det lægevidenskabelige Fakultet*, red. Johannes C. Melchior m.fl. (1979). En samlet oversigt over lærestole og deres indehavere findes i Ejvind Slottved: *Lærestole og lærere ved Københavns Universitet 1537-1977* (1978). Pelle Oliver Larsen har i sin trykte ph.d.-afhandling: *Professoratet. Videnskabelige magtkampe i Det Filosofiske Fakultet 1870-1920* (2010)³ indgående behandlet ansættelsespoltikken og interne magtkampe i Det Filosofiske Fakultet. Selv om der kun i få tilfælde blev afholdt konkurrence i Det Filosofiske Fakultet, har en række af de emner, som er taget op i Pelle Oliver Larsens afhandling, betydning også for de ansættelser, hvor konkurrence endte med at blive gennemført.

1. Universitetsfundatsen af 1788 og de første konkurrencer

Københavns Universitet, eller blot Universitetet, der ofte var betegnelsen, før Aarhus Universitet blev oprettet, bestod i perioden 1788-1901 af fire og fra 1850, da Det Matematisk-Naturvidenskabelige Fakultet blev udskilt fra Det Filosofiske Fakultet, af fem fakulteter. I 1841 blev Det Medicinske Fakultet sammenlagt med Det Kirurgiske Akademi, og navnet ændredes til Det Lægevidenskabelige Fakultet. Fra ældre tid havde fakulteterne en bestemt rangfølge: nr. 1: Det Teologiske; nr. 2: Det rets- og statsvidenskabelige; nr. 3: Det lægevidenskabelige; nr. 4:

2 Anvendte forkortelser: Teol. Fak = Det Teologiske Fakultet; Univ. = Universitetet (Københavns Universitet); KUM = Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet (Kultusministeriet); Kt. = Kontor i Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet.

3. Under korrekturen af denne artikel har Pelle Oliver Larsen i 2016 på Museum Tusulanums Forlag fået udgivet en lettere revideret udgave af afhandlingen under titlen: *Professoratet, Kampen om Det Filosofiske Fakultet 1870-1920*.

Det filosofiske og endelig fra 1850: nr. 5: Det matematisk-naturvidenskabelige. I første halvdel af det 19. århundrede var Det Teologiske Fakultet langt det største. I perioden 1849-53 udklækkedes årligt 34 teologiske kandidater, men kun 19 jurister, 11 læger og 4 filologer.⁴ Endnu i femåret 1896-1900 førte teologi an med 74 årlige kandidater mod 68 læger, 58 jurister og 28 filologer og matematikere.⁵

Antallet af læreposter ved de enkelte fakulteter stod ikke mål med antallet af studenter, næsten tværtimod. I 1850 var antallet af ordinære og ekstraordinære professorater følgende: teologi (5), jura og statsvidenskab (8), lægevidenskab (10), filosofiske fakultet [inklusive matematik] (23), i alt 46. I 1899 var antallet steget en smule, så der nu var 51 ordinære og 4 ekstraordinære professorater og én ekstraordinær docent, hvortil kom 23 ikke fastansatte docenter. Fordelingen mellem fakulteterne havde ikke ændret sig nævneværdigt. Overvægten af læreposter ved Det Filosofiske Fakultet (og fra 1850 også ved Det Matematisk-Naturvidenskabelige Fakultet) skyldtes den langt større fagopdeling i disse fakulteter.

Universitetets styre var decentralt, således at fakulteterne i høj grad afgjorde sagerne selv. Dette gjaldt også i ansættelsessager. Men da de faste lærerstillinger blev besat af kongen, havde Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet (før 1848 Danske Kancelli) en vis indflydelse på afgørelsen. Dette samme gjaldt Konsistorium, der fungerede som et mellemlid mellem fakultet og ministerium. Fakulteterne kunne dog også kommunikere direkte med ministeriet. Konsistorium bestod indtil 1902 af 16 medlemmer, hvoraf de 11 såkaldte »aldersmedlemmer« var udpeget af de enkelte fakulteter efter anciennitet (hvert af de fire fakulteter havde to medlemmer, Det Filosofiske Fakultet tre). De sidste fem medlemmer var valgt af lærerforsamlingen, der bestod af alle fastansatte professorer og docenter.⁶

Retsgrundlaget for det 19. århundredes stillingsansættelser fandtes i Universitetsfundatsen af 7. maj 1788.⁷ I fundatsens kapitel I § 13 fast-

4 *Københavns Universitet 1479-1979*, bd. II, s. 94.

5 *Københavns Universitet 1479-1979*, bd. II, s. 437-38.

6 *Samling af de for Universitetsforholdene gjældende Retsregler*, bd. I, 1884, s. 3-6.

7 Fundatsen 7. maj 1788 er trykt i *Schous Forordningssamling 1785-88* s. 385-441; se også *Samling af de for Universitetsforholdene gjældende Retsregler*, I-II, Kbh. 1884-85; Ole B. Thomsen: *Embedsstudiernes universitet. En undersøgelse af Københavns Universitets fundats af 1788 som grundlag for vores nuværende studiestruktur*, I-II, Kbh. 1975; *Københavns Universitet 1479-1979*, bd. II, s. 1-13; for Universitets forhold se endvidere: Henning Matzen: *Kjøbenhavns Universitets Retshistorie 1479-1879*, I-II, Kbh. 1879.

slås det, at det er vigtigt, at de akademiske lærerembeder besættes med »Mænd, hvis Duelighed kan give Forvisning om, at Videnskaberne og Fædrelandet vil have Nytte af deres Flid og Arbeide«. Der skulle ikke længere ansættes nogen, som ikke havde fremlagt offentligt bevis for »Indsigt og fortrinlig Lærdom i den Videnskab, han skal foredrage«. En række stillinger kunne besættes, når fakultetet havde udtalt sig, og en bestemt kandidat blev foretrukket. Dette skete enten ved, at interesserede kandidater indsendte en ansøgning, eller i nogle tilfælde ved at en bestemt kandidat blev kaldet. Fundatsen udtalte sig ikke om fremgangsmåden, som derfor blev fastlagt ved praksis.

Derimod indeholdt fundatsen bestemmelser om, hvad der skulle ske, hvis det viste sig, at der til et embede var flere »Competentere, imellem hvilke Valget kunde være tvivlsomt«. Disse kandidater skulle holde offentlige forelæsninger både på dansk og latin over opgivne emner. Forelæsningerne skulle bedømmes af det pågældende fakultets professorer samt tre-fire andre fagkyndige uden for Universitetet. Bedømmelsen skulle derefter forelægges kongen, og udnævnelsen skulle ske ved kgl. resolution. Det er disse konkurrencer om universitetsembeder, der er hovedemnet i det følgende.

Den nye udnævnelsesmåde blev straks i 1788⁸ anvendt ved tre ekstraordinære professorater (bl.a. et teologisk, hvor den senere biskop Fr. Münter vandt⁹) og i 1790'erne i tre tilfælde ved Det Rets- og Statsvidenskabelige Fakultet.¹⁰ Derefter blev konkurrence først igen benyttet ved en række afgørelser 1829 ff. (deriblandt igen et teologisk professorat, hvor den senere biskop C.T. Engelstoft vandt over to konkurrenter). Ved disse tidlige konkurrencer bestod kappestriden udelukkende af fem-seks forelæsninger, hvoraf mindst 1 blev holdt på latin, de øvrige på dansk. Emnerne til de fleste af forelæsningerne, der var fælles for alle, blev meddelt konkurrenterne 14 dage forud. Efter at forelæsningerne var afholdt, skulle deltagerne aflevere de udarbejdede koncepter

8 Også før 1788 var der eksempler på, at universitetsstillinger blev besat efter konkurrence (om disse tidlige konkurrencer se: *Kiøbenhavns Universitetsjournal* 1793-95, hæfte 3, s. 99ff.).

9 *Prøveforelæsninger holdne for det theol. Professorat ved Kbhvns Universitet* [af Fr. Münter og Andr. Birch] Kbh. 1789; N.D. Riegels: *Tanker ved Giennemlæsningen af Prøveforelæsningerne for det theol. Professorat ved Kbhvns. Univ. Kbh. 1789.*

10 Om de Ifølge Universitetets nyeste Foundation af 7. Nov. 1788 beskikkede overordentlige Professorer (Baden: *Kiøbenhavns Universitetsjournal* 1793-95, hæfte 3, s. 97-119).

til bedømmelsesudvalget. En enkelt af forelæsningerne var såkaldt eks-temporal, det vil sige, at emnet først blev givet 3 timer forud.¹¹

De første konkurrencer var således rent pædagogiske. Det gjaldt om at vise, at man var den bedste til at holde forelæsning (benævnt »foredrag«), dens tids dominerende pædagogiske udtryksmåde på Universitetet. Med hensyn til kandidaternes videnskabelige kvalifikationer gik man således ud fra, at de var i orden. Konkurrencen blev netop iværksat, når der var flere med lige kvalifikationer. I øvrigt indeholdt Universitetsfundatsen (kap I § 14) en bestemmelse om, at enhver lærer ved sin tiltrædelse skulle skrive og offentligt forsvare en dissertation. Denne bestemmelse fik ikke stor betydning i praksis, måske fordi en stor del af lærerne i forvejen havde disputeret, og fordi Universitetet endnu ikke var blevet et forskningsuniversitet.

Reglerne for de tidlige konkurrencer var temmelig ensartede, men de blev i hvert enkelt tilfælde fastlagt ved kgl. resolution. De respektive fakulteter indstillede et forslag til spilleregler, men de kunne ligesom senere blive ændret af Konsistorium og Universitetsdirektionen (efter 1848 Kultusministeriet).

Allerede i 1832 blev der skabt præcedens for, at kongen (centraladministrationen) kunne blande sig i afgørelsen, idet den kgl. resolution afviste begge konkurrenter til et embede i farmakologi og senere gav det til en kandidat, der nok havde søgt embedet, men ikke deltaget i konkurrencen.¹²

2. Konkurrencer 1840-1901 ved de lægevidenskabelige, rets- og statsvidenskabelige og filosofiske fakulteter

Hvorfor konkurrence

Ved embedsledighed drøftede det berørte fakultet nybesættelse af embedet. Først skulle man blive enige om stillingens indhold, hvilket i mange tilfælde voldte problemer. Derefter overvejedes det, om embedet skulle besættes med eller uden konkurrence. Det afgørende spørgsmål var, om der blandt ansøgerne kunne forventes en »fremragende dygtighed«, som uden videre kunne indstilles til ansættelse. Når der var to eller flere sådanne mulige ansøgere, kunne konkurrence komme på tale.

11 Efterretninger om de Konkurrencer, som i de første Aar have fundet Sted til Besættelse af ledige Professorater ved Universitetet (Selmer: *Akademisk Tidende* 1824-33 s. 135-48). Om de første konkurrencer se også *Københavns Universitet 1479-1979*, bd. II, s. 102-04.

12 Smst. s. 143-44.

Udskrivelsen af en konkurrence betød, at embedsbesættelsen tog længere tid, men som Universitetsdirektionen udtrykte det i 1842, måtte det anses for vigtigere, at der ved konkurrence »kunde tages alt fornødent Hensyn til, at derved den mest kvalificerede til Posten kunde udfindes«, end at embedet blev besat, inden det nye studieår startede.¹³

Konkurrencer blev ofte begrundet på samme måde, som det skete ved besættelsen af et professorat i statsøkonomi i 1864. Det Rets- og Statsvidenskabelige Fakultet kendte ikke nogen personlighed, der uden videre var tilstrækkelig kvalificeret til posten, og man afviste desuden den mulighed at ansætte en person midlertidigt og håbe på, at denne efter en passende forberedelsestid kunne ansættes i professoratet. Den sidste løsning kunne ikke anvendes, da der blandt ansøgerne måtte forventes to personer, der stod omtrent lige i kvalifikationer. Fakultetet foreslog derfor en konkurrence, hvis udfald i øvrigt bekræftede, at ingen på dette tidspunkt var professorkompetente.¹⁴

Derimod fandt flertallet i Det Lægevidenskabelige Fakultet i 1864 ingen grund til at afholde konkurrence, da man mente, at C.M. Reisz direkte kunne overtage lektoratet i almindelig patologi og patologisk anatomi. Fakultetsflertallet henviste både til Reisz' valgte studieområde, til hans disputats¹⁵ og til, at han ved en tidligere konkurrence havde udvist videnskabeligt talent.¹⁶ To medlemmer af fakultetet foreslog derimod konkurrence, da denne ansættelsesmåde havde været anvendt ved fakultetet i 20 år, og da vakancen havde været ventet i lang tid, og andre kandidater kunne have forberedt sig til en forventet kappestrid med dr. Reisz. Kultusministeriet fulgte mindretallet og forlangte konkurrence, hvilket ministeriet også i andre sager syntes at foretrække. Sagen endte med, at Reisz ikke fik lektoratet, der i stedet blev givet til C.E. With, som ifølge censorerne havde klaret sig bedst i konkurrencen.¹⁷ Endog

13 *Aarbog for Københavns Universitet [Aarbog Univ.]* 1842 s. 33. Københavns Universitets årbøger er også tilgængelige via Det Kongelige Biblioteks site: tidsskrift.dk; Om universitetsstillingerne med en fortegnelse over deres indehavere se: Ejvind Slottved: *Lærestole og lærere ved Københavns Universitet 1537-1977*, Kbh. 1978.

14 *Aarbog Univ.* 1864-71 s. 60-61.

15 C. Reisz: *Om Bronchotomiens Indikationer. Afhandling for Doctorgraden*, Kbh. 1858.

16 Reisz deltog i 1862 i konkurrencen om lektoratet i medicinsk klinik (*Aarbog Univ.* 1857-63 s. 153-57).

17 *Aarbog Univ.* 1857-63 s. 153-57. Reisz blev dog senere knyttet til Universitetet, senere som professor (DBL 3. udg. bd. 12, s. 132-33). Om konkurrencerne ved Det Lægevidenskabelige Fakultet se også: *Concurrencerne i det medicinske Facultet og dets faste Lærerpersonale (Lectorer og Professorer) fra 1838-1886. Uddraget af Universitetets Aarsberetninger*, 1885. Generelt henvises til: Det lægevidenskabelige Fakultet, red. Johannes C. Melchior m.fl., *Københavns Universitet 1479-1979*, VII, 1979.

i 1896, da en i forvejen ved fakultetet ansat professor søgte professoratet i klinisk medicin, forlangte ministeriet imod et flertal i fakultet og Konsistorium afholdt konkurrence. Begrundelserne var, at det ville være til skade for professorens hidtidige fag farmakologi, at han blev overflyttet til et andet embede, og at fakultetets mindretal ikke havde følt sig overbevist om, at professoren i egnethed var hævet over de tre andre ansøgere.¹⁸

I en længere årrække blev næsten alle embeder ved Det Lægevidenskabelige og Det Rets- og Statsvidenskabelige Fakultet besat ved konkurrence – sædvanen blev som ovenfor nævnt et argument i sig selv for konkurrencen. Ved Det Filosofiske Fakultet blev konkurrence benyttet ved besættelse af en docentstilling i nordisk filologi i 1862-63¹⁹, og den blev ligeledes krævet af Kultusministeriet i forbindelse med et ekstraordinært docentur i historie i 1863.²⁰ Den pågældende skulle især undervise i den nyere tids politiske historie for statsvidenskabelige studerende. Stillingen var først blevet opslået efter et slagsmål mellem Det Filosofiske Fakultet og Det Rets- og Statsvidenskabelige Fakultet om, hvem der skulle varetage denne undervisning. Det Filosofiske Fakultet ville gerne have docentstillingen, men ønskede ikke konkurrence. I stedet ønskede man enstemmigt at ansætte dr. phil. Edvard Holm, der var den eneste »yngre Videnskabsmand, der baade havde gjort saa grundige, paa et solidt Grundlag af almindelig Fordannelse byggede historiske Studier og givet saadanne Prøver paa Talent for større historiske Opgavers Behandling og Fremstilling«, at han i en konkurrence kunne antages at ville præstere noget af betydning. Derfor var en konkurrence overflødig. Ministeriet krævede imidlertid konkurrencen afholdt (jfr. nedenfor).

I de fleste af ansættelsessagerne indtil 1890 blev spørgsmålet om konkurrence afgjort i forbindelse med opslaget. Fakultetet (og ministeriet) vurderede på forhånd, at det ikke ville blive muligt at besætte den ledige stilling uden konkurrence. Fra midten af 1890'erne blev det sædvane, at fakultetet (især det lægevidenskabelige) først gjorde sig bekendt med ansøgerne ved at slå stillingen op, og at fakultetet derefter afgjorde, om en konkurrence var nødvendig. I en række tilfælde blev konkurrencen derefter udskrevet i anden omgang, da fakultetet »ikke

18 KUM 20/12-1895 til Konsistorium (*Aarbog Univ.* 1895/96 s. 4-7).

19 *Aarbog Univ.* 1857-63 s. 157-59. Da bedømmelsesudvalget havde vanskeligt ved at vælge mellem dr. phil. K.J. Lyngby og premierløjtnant, cand. mag. Svend Grundtvig, lykkedes det at skaffe begge konkurrenter et ekstraordinært docentur.

20 KUM 30/6-1863. Om denne spegede ansættelsessag se: *Aarbog Univ.* 1864-71 s. 78-90.

Af forskellige årsager var der kun få konkurrencer om stillingerne ved Det Filosofiske Fakultet. I 1863 blev et docentur i historie opslået som konkurrence, men det endte med, at den eneste ansøger Peter Edvard Holm (1833-1915) fik stillingen uden at konkurrere. Edvard Holm blev senere forfremmet til professor, og han blev en anerkendt forsker af 1700-tallets historie. Det Kgl. Biblioteks Billedsamling.

fandt Anledning til paa Forhaand at udtale sig til Fordel for en enkelt af Ansøgerne«. Denne form for stillingsbesættelse betegnede som »be-grænset Konkurrence«, da det kun var de oprindelige ansøgere, der fik lov til at deltage.

Kan alle (også udlændinge) søge?

I forbindelse med forhandlingerne om stillingsopslaget diskuterede fakultetet i en række tilfælde, om man i forvejen af formelle grunde skulle udelukke bestemte ansøgere. Det normale krav til ansøgerne var en kandidateksamen inden for det pågældende fakultet (fag) fra Universitetet. Et par afvigelser blev dog tilladt. Regimentskirurg Ib Ibsen fik i 1846 tilladelse til at søge embedet som lektor i anatomi, selv om han manglede to forberedende eksaminer.²¹ Til docentposten i historie accepteredes ikke blot historisk-filologiske kandidater, men

²¹ Dansk Biografisk Leksikon 3. udg. bd. 7 s. 96.

også teologiske og juridiske. Derimod afviste Konsistorium i 1866, at man i stillingsopslaget krævede, at ansøgere havde første karakter til embedseksamen, da dette stred imod lønningsloven for Universitetet af 12. januar 1858, der fastslog, at adgangen til lærerposterne ikke måtte være indskrænket af nogen bestemt eksamen.²²

Men der kunne også stilles andre krav. Endnu i 1843 diskuteredes det ivrigt, om en jøde kunne ansættes ved Det Lægevidenskabelige Fakultet, da Universitetsfundatsen af 1788 I § 15 krævede, at lærerne skulle bekende sig til den uforandrede augsburgske konfession. Resultatet blev, at den pågældende fik lov til at deltage i konkurrencen og dermed få stillingen, men han kunne ikke få lov til at indtræde i Konsistorium. Efter religionsfrihedens indførelse i 1849 stilledes konfessionelle krav udelukkende til de teologiske lærerposter, men edsafleggelsen forsvandt først endeligt i 1872.²³ Der er i den her behandlede periode ingen eksempler på, at kvinder deltog i konkurrencerne. Først i det 20. århundrede fik kvinder adgang til universitetsstillinger, senest ved Det Teologiske Fakultet, hvor den første kvinde blev cand.theol. i 1916.²⁴

I temmelig mange ansættelsessager drøftedes det, om udenlandske, især nordiske, ansøgere kunne accepteres. Efter at Kultusministeriet først havde modsat sig det, blev det fra 1855 almindelig praksis ved Det Rets- og Statsvidenskabelige Fakultet, at også videnskabsmænd, der ikke havde indfødsret, men dog beherskede det danske sprog, kunne søge. Det samme blev tilfældet ved Det Lægevidenskabelige Fakultet i 1860'erne. Men i 1880 og 1881 afviste ministeriet ved besættelsen af et professorat i retsvidenskab og et lektorat i normal anatomi at tillade nordiske ansøgere.²⁵ Dette skete imod Konsistoriums og de to fakulteters ønske. Konsistorium mente ikke, at »et lille Land som Danmark altid og paa alle Omraader« var i stand til »at forsyne Universitetets Lærestole med egne Kræfter«. Dette kunne føre til, at man blev nødt til at ansætte mænd af »underordnet Rang«. Konsistorium mente desuden, at kravet om, at ansøgerne skulle beherske det danske sprog, var tilstrækkelig sikring mod, at der blev ansat nogen uden kendskab

22 Konsistorium 17/4-1866 til Teol. Fak. (*Aarbog Univ.* 1864-71 B s. 13-15).

23 Matzen: *Kjøbenhavns Universitets Retshistorie 1479-1879*, bd. II, s. 15-16.

24 Pelle Oliver Larsen har i artiklen: »Kønsnormer og kvinders karrieremuligheder ved Københavns Universitets filosofiske fakultet, 1875-1925«, *Historisk Tidsskrift*, 112, 2012, s. 423-68, skrevet om kvinders adgang til universitetsstillinger.

25 KUM 8/3-1880 til Konsistorium; KUM 26/1-1881 til Konsistorium (*Aarbog Univ.* 1880/81 s. 1172-75 og 1881/82 s. 186-89). I det første tilfælde fik en yngre norsk jurist alligevel lov til at deltage i konkurrencen uden dog at vinde.

til landets forhold. Ministeriets indstilling medførte imidlertid, at det normale herefter blev, at kun danske statsborgere kunne komme i betragtning.

Ansøgningsfrist

Endnu et moment af væsentlig betydning skulle fakultetet tage stilling til før opslaget: Hvor lang frist skulle ansøgerne have? I mange tilfælde, især ved de fakulteter, hvor konkurrence var det almindelige, kunne fristen blive temmelig lang. Potentielle ansøgere kunne allerede fra det tidspunkt, stillingen blev ledig (ved forgængerens afgang, død mv.), forberede sig på den kommende kappestrid. Hertil kom den tid, fakultetet, Konsistorium og ministerium anvendte til at blive enige om stillingsbeskrivelsen, og endelig den i opslaget givne frist til at indsende ansøgningerne. Sidstnævnte kunne variere meget. Ydergrænserne var 1 måned og 1½ år.

Den meget lange frist kunne, som det f.eks. var tilfældet ved Det Rets- og Statsvidenskabelige Fakultet i 1867, begrundes med ønsket om, at kandidaterne virkelig skulle have tid til at forberede sig på en konkurrence, hvor der stilledes høje videnskabelige krav. Derimod protesterede Det Filosofiske Fakultet i 1863 mod den lange frist på 1-2 år, som ministeriet foreslog, da det var urimeligt i to hele år at holde dygtige unge mænd i en bunden og ufri tilstand.

Konkurrencebetingelser

Selve betingelserne for konkurrencen varierede meget. Ovenfor er omtalt, at de første konkurrencer udelukkende bestod af forelæsnninger. Men snart blev der føjet en større skriftlig afhandling til. Ved Det Lægevidenskabelige Fakultet blev det fra 1840'erne helt fast praksis, at konkurrenterne skulle udarbejde en skriftlig afhandling. Opgaverne, der var forskellige, blev fordelt mellem konkurrenterne ved lodtrækning. Der blev afsat 4 uger (i enkelte tilfælde kun 14 eller 18 dage) i alt. Ved fristens udløb skulle afhandlingen afleveres i trykt tilstand, og kandidaterne skulle selv betale trykkeudgifter.²⁶ Den trykte afhandling blev derefter udleveret til bedømmelsesudvalget og til konkurrenterne.

²⁶ Eksempler på trykte afhandlinger fra vinderne af de tre lægevidenskabelige konkurrencer i 1840'erne: C.E. Fenger: *Plan til en Forelæsnings-Cyclus over almindelig Pathologie. Concurasfhl.* 1843; A. Buntzen: *Om Følgerne af den atmosfæriske Lufts Berørelse med Dele af Organismen, som sædvanligvis ikke ere udsatte for den. Concurasfhl.* 1844; Ib Ibsen: *Om de anatomiske Varieteter. Concurranceafhandl.* 1846.

Det Lægevidenskabelige Fakultet ved Universitetsjubilæet i 1879. Fem af fakultetets medlemmer havde fået deres stilling efter opslag om offentlig konkurrence. Det drejede sig om A. Stadfeldt (bageste rk. t.v.) [konk. 1866], P. Plum (bageste rk. t.h.) [konk. 1872 aflyst på grund af kun 1 deltager], C.G. Gædeken (midterste rk. t.h.) [konk. 1864], C.M. Reisz (forreste rk. t.v.) [konk. 1862 og 1864, den sidste dog aflyst på grund af kun 1 deltager], C.E. With (forreste rk. i midten) [konk. 1861]. Gengivet fra *Københavns Universitet 1479-1979*, bd. VII (1979) s. 105.

Tre dage senere skulle hver af kandidaterne forsvare sin afhandling med op til tre modkandidater som opponenter.

4-ugers opgaven blev også anvendt af Det Rets- og Statsvidenskabelige Fakultet i 1854/56 og i 1862/64²⁷. Bedømmelsesudvalget stillede

²⁷ *Aarbog Univ.* 1849-56 s. 275-78; *Aarbog* 1857-63 s. 151-53.

i alt syv opgaver, og de fire kandidater fik efter lodtrækning hver deres opgave. Da fakultetet i 1867 atter skulle have besat en lærerpost i statsøkonomi og statistik, tog man afstand fra prøveformen. Den korte frist til afhandlingen betød, at der mere blev taget hensyn til de kundskaber, den enkelte kandidat tilfældigvis i øjeblikket havde, end til »de aandelige Evner og den Begavelse som Videnskabsmand«, de pågældende besad. Der måtte tilvejebringes en prøve, der kunne afsløre, hvem der var virkelig videnskabeligt egnet, skønt kandidaten måske pt. manglede paratviden. Fakultetet foreslog derfor, at der skulle afsættes en lang periode til afhandlingens besvarelse. Fristen blev fastsat til seks måneder, og opgaven, der blev annonceret offentligt, var den samme for alle.²⁸ Senere ansættelser ved fakultetet i 1871 og 1880 foregik efter samme regler: henholdsvis 4½ og seks måneder til besvarelsen og samme opgave for alle. Også ved Det Rets- og Statsvidenskabelige Fakultet krævedes det, at afhandlingen blev trykt, men i modsætning til det lægevidenskabelige var det muligt at søge om tryktilskud.

Det Filosofiske Fakultet og Konsistorium ønskede i forbindelse med besættelsen af et ekstraordinært docentur i nordisk filologi i 1862, at konkurrencen alene skulle bestå af forelæsninger. Kultusministeriet fandt, at prøven derved »vilde tabe endel i Grundighed og Paalidelighed«. Men da fakultetet fastholdt sin holdning, blev kompromisset, at kandidaterne forud for forelæsningerne skulle levere enten en fuldstændig nedskreven tekst eller en udførlig disposition med angivelse af hovedindholdet.²⁹

Det Filosofiske Fakultet tog i 1863 ved det ovenfor omtalte docentur i historie afstand fra den lange frist til afhandlingens udarbejdelse. Fakultetet mente, at det i det hele taget var uheldigt med skriftlige afhandlinger. Det historiske studiums beskaffenhed, store omfang og omfattende emnespredning gjorde det vanskeligt at stille fælles eller ensartede opgaver og at drage en pålidelig sammenligning mellem konkurrenterne. Konkurrenternes indbyrdes opposition blev også afvist. Det kunne måske praktiseres inden for en speciel medicinsk disciplin, men kunne ikke benyttes i historie, hvor de specialiserede emner lå modkonkurrenterne fjernt. Det offentlige forsvar var desuden med til at aflede det tilstedeværende publikum fra det væsentlige ved den korrekte bedømmelse. Endelig fremhævede fakultetet, at det i det konkrete tilfælde var uheldigt, at prøveformen omfattede udarbejdelse af en

²⁸ *Aarbog Univ.* 1864-71 s. 62-67.

²⁹ *Aarbog Univ.* 1857-63 s. 157-59.

skriftlig afhandling, da Edvard Holm havde skrevet en disputats³⁰, som var blevet bedømt af fakultetet. Fakultetets synspunkter blev taget så meget til efterretning, at en skriftlig afhandling kun skulle besvares af ansøgere, der ikke havde en relevant kandidatgrad med første karakter, eller som ikke havde udgivet skriftlige arbejder af passende omfang og art.³¹ En lignende indvending kunne fremsættes i de tilfælde, hvor en i forvejen ansat professor enten søgte eller forventedes at søge. Det blev anset for uværdigt at lade en professor, der i forvejen måtte forventes at være bedømt, indgå i en konkurrence og besvare en skriftlig afhandling på lige fod med yngre, uprøvede kandidater.

Indførelsen af de skriftlige afhandlinger betød ikke, at forelæsningerne forsvandt fra konkurrencen. I samtlige gennemførte konkurrencer i det 19. århundrede måtte kandidaterne holde en eller flere (helt op til fem) forelæsninger. Emnerne kunne enten være tildelt, valgt ved lodtrækning eller selvvalgt. Forberedelsestiden kunne strække sig fra nogle få timer til to-tre dage. I flere tilfælde krævedes det, at bedømmelsesudvalget skulle have udleveret en skriftlig disposition over forelæsningsens indhold. Ved Det Lægevidenskabelige Fakultet var teori og praksis forbundet, idet kandidaten forud for mindst én af forelæsningerne skulle foretage enten en klinisk undersøgelse af en patient eller en sektionsdiagnose af et lig. Betydningen af den skriftlige afhandling voksede i de sidste årtier af det 19. århundrede på grund af forskningsuniversitetets fremmarch, hvor det i stigende grad fik betydning, at lærerne kunne frembringe ny og selvstændig forskning fremfor at reproducere gammel viden.³²

Det var i overensstemmelse med Universitetsfundatsen, at der blev lagt stor vægt på forelæsningerne. Konkurrencerne skulle jo netop gennemføres, når konkurrenterne i forvejen lå lige, og det var en vigtig funktion for en universitetslærer, at han kunne holde gode forelæsninger. Men der var sket en ændring i forhold til de allerførste konkurrencer, hvor det blev anset for en selvfølge, at kandidaterne havde leveret noget videnskabeligt. Fra 1840'erne og indtil begyndelsen af 1890'erne

30 Selv om Edvard Holm søgte en stilling i nyere tids politiske historie, handlede hans disputats om et emne fra oldtiden: *De græske Undersaatters politiske Stilling under de romerske Keisere indtil Caracalla*. Kbh. 1860.

31 Det Fil. Fakultet 1/5-1863 til Konsistorium (*Aarbog Univ.* 1864-71 s. 84-85). Da den ene ansøger trak sig, inden konkurrencen startede, endte sagen med, at Edvard Holm blev ansat uden konkurrence.

32 Herom se Pelle Oliver Larsen: *Professoratet* (2016) s. 131 ff; samme: Forskningsuniversitetets gennembrud. Københavns Universitet og Det Filosofiske Fakultet i slutningen af det 19. århundrede, *Uddannelseshistorie* 2015 s. 11-28.

nævntes kandidaternes tidligere videnskabelige afhandlinger – bortset fra Edvard Holm-sagen – ikke direkte. Konkurrencernes krav om en videnskabelig afhandling var derfor naturlig.

I sidste halvdel af 1890'erne ændredes forholdene imidlertid på ny. Ved de såkaldte »begrænsede konkurrencer« 1895ff begyndte man at tage hensyn til, hvad konkurrenterne (som man altså ved konkurrencens udskrivning kendte) tidligere havde præsteret. I konkurrencebetingelserne fremhævedes udtrykkeligt, at der ville blive taget hensyn til deltagernes litterære arbejder og hele videnskabelige vita ante acta. Til gengæld afskaffedes den hidtil obligatoriske skriftlige afhandling. Nu gjaldt kappestriden alene forelæsninger (ved Det Lægevidenskabelige Fakultet kombineret med de ovenfor nævnte kliniske undersøgelser). Forelæsningerne omfattede både opgivne emner fælles for kandidaterne og selvvalgte emner inden for det relevante fagområde. Ved konkurrencen i 1897 om professoratet i fødselsvidenskab, kvindesygdomme og spæde børns sygdomme udtaltes det direkte, at forelæsningerne tænktes holdt for studerende, og kun universitetslærere, læger og medicinske studenter måtte overvære dem.³³

Bedømmelsesudvalg

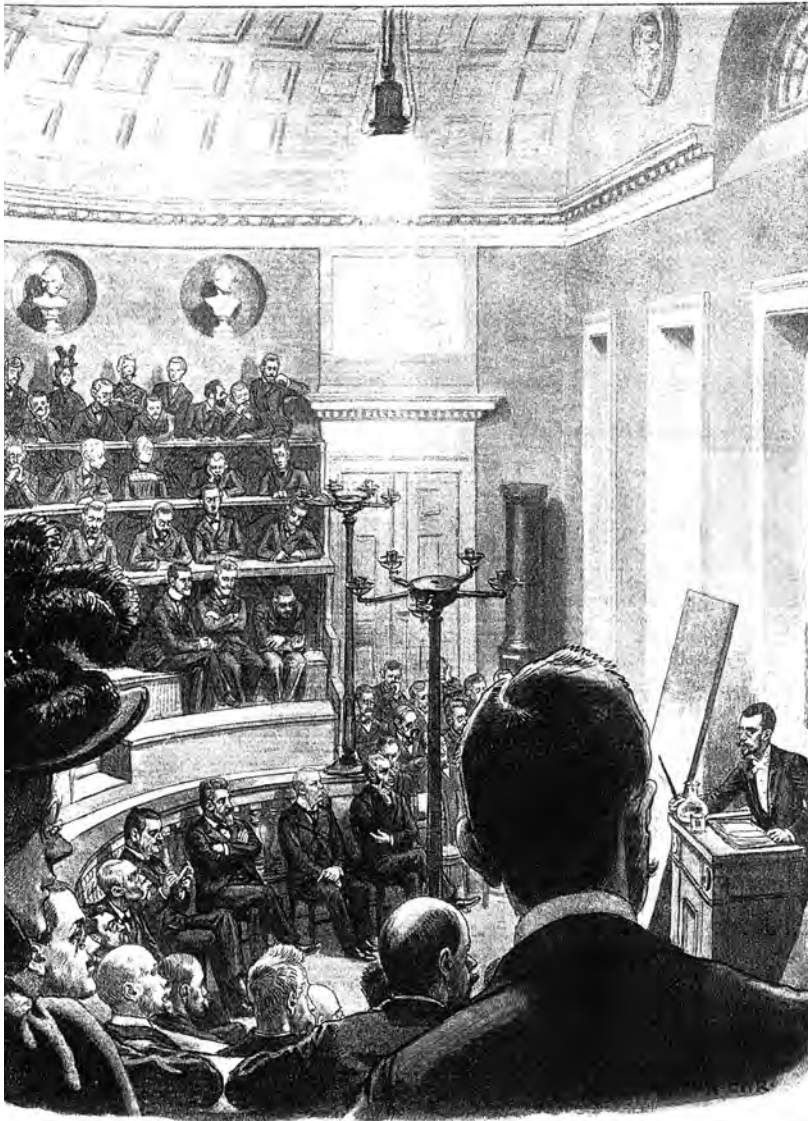
Udpegningen af bedømmelsesudvalget er en vigtig brik i enhver ansættelsessag. Som vi senere skal se, var netop bedømmelsesudvalgets sammensætning et centralt punkt i J. Oskar Andersens kritik af professorsorkonkurrencen i kirkehistorie i 1901.³⁴

Ifølge Universitetsfundatsen skulle censorkorpset udgøres af fakultetets professorer og nogle fagkyndige udefra. Men snart indskrænktes antallet. Så længe konkurrencen udelukkende bestod i at bedømme ansøgernes evne til at holde forelæsninger, var det rimeligt med et stort bedømmelsesudvalg, men da konkurrencen udvidedes til større videnskabelige afhandlinger, blev hele fakultetet ikke længere inddraget. Praksis blev, at fakultetet udpegede nogle professorer til udvalget (oftest tre-fire). Hertil kom, at dekanen i en række tilfælde indtrådte. Desuden udpegede ministeriet efter indstilling fra fakultetet nogle medlemmer (i reglen tre) uden for Universitetet som særlige sagkyndige. Fakultetets medlemmer udgjorde i alle konkurrencerne et knebent flertal i udvalgene. Ved Det Lægevidenskabelige Fakultet valgtes de

33 Herom se Konsistorium 4/5-1897 til KUM med Det Lægevidenskabelige Fakultets udtalelse (*Aarbog Univ.* 1896/97 s. 337-40).

34 Herom se en kommende artikel om slaget om professoratet i kirkehistorie 1901.

ILLUSTRERET TIDENDE.

PROFESSOR-KONKURRENSEN. TEGNING AF RASMUS CHRISTENSEN.
De Fåbørns Prøveforelæsning.

Dr. med. Johannes Fibiger holder forelæsning på Det Lægevidenskabelige Fakultet under konkurrencen om professoratet i patologisk anatomi 1900. Han vandt over sin konkurrent og fungerede som professor indtil sin død i 1928. Han var en anerkendt kræftforsker. Gengivet efter *Illustreret Tidende* 1900/01 s. 171.

eksterne medlemmer af Det Medicinske Selskab³⁵. I 1866 diskuterede man dog i forbindelse med besættelsen af en stilling som lektor i fødselsvidenskab og børne- og kvindesygdomme, om der i bedømmelsesudvalget skulle være repræsentanter for Fødselsstiftelsen, især fordi der til stillingen var tillagt en funktion som overaccoucheur/overakkuchør (fødselslæge) ved Fødselsstiftelsen. Resultatet blev, at Justitsministeriet i stedet fik mulighed til at udtale sig om kandidaterne, før de fik lov til at deltage i konkurrencen, om de var egnede til at fungere som fødselslæger.³⁶

Universitetsårbøgerne fortæller ikke, om kandidaterne har været tilfredse med udvalgenes sammensætning. Ofte har det største problem været at finde et tilstrækkeligt antal kvalificerede medlemmer, der var villige til at indtræde. Ved Det Rets- og Statsvidenskabelige Fakultet blev antallet af medlemmer i tre bedømmelsesudvalg i 1860'erne derfor nedsat fra syv til fem. Ved konstitueringen af det ene af udvalgene (lærerstolen i statsøkonomi og statistik i 1867) fik fakultetet endvidere det problem, at den kendte læge og politiker C.E. Fenger stillede som betingelse for sin indtræden, at bedømmelsesudvalget suppleredes med to matematikere. Det Rets- og Statsvidenskabelige Fakultet fastholdt, at det var vigtigere, at komiteens medlemmer var eksperter i politisk økonomi end i den højere matematik. Fenger nægtede derefter at deltage i bedømmelsen.³⁷ Endnu i 1880'erne accepterede ministeriet, at norske og svenske fagkyndige indtrådte i udvalgene, selv om ministeriet i samme periode afviste udenlandske ansøgere. I 1890'erne var bedømmelsesudvalgene ved konkurrencerne udelukkende besat med danskere. Ved professorkonkurrencer i både Sverige og Norge deltog der i flere tilfælde danskere i bedømmelsesudvalget. Således deltog professor i kirkehistorie Fr. Nielsen i 1890'erne som meddommer i både Lund og Christiania.³⁸

Fakulteter og ministerium syntes heller ikke betænkelige ved, at forgængeren i embedet var med til at finde efterfølgeren. I en række tilfælde var forgængeren fakultetets ene repræsentant i bedømmelsesudvalget, da denne måtte siges at være fakultetets mest sagkyndige.

35 Det Medicinske Selskab, som er oprettet 1772 og stadig eksisterer, har til formål inden for lægestanden at styrke interessen for videnskabelig forskning og udbrede kendskabet til lægevidenskabens fremskridt.

36 *Aarbog Univ.* 1864-71 afd. B, s. 71-76; jfr. Det lægevidenskabelige Fakultet (*Københavns Universitet 1479-1979*, VII, s. 435ff.).

37 *Aarbog Univ.* 1864-71 afd. B, s. 64-65.

38 *Aarbog Univ.* 1892-93, s. 84; 1897-98, s. 728.

Eventuelle habilitetsproblemer synes ikke drøftet. Ved besættelsen af professoratet i kirurgi i 1899 tillod ministeriet endog, at fakultetet udover forgængeren valgte endnu et medlem til censurkomiteen, der tidligere havde været ansat ved fakultetet.

Konkurrenceforløb og bedømmelse

Konkurrence som ansættelsesmetode var utvivlsomt med til at begrænse antallet af ansøgere. Den besværlige og langvarige ansøgningsform fik sikkert nogle af de potentielle kandidater til at holde sig væk, selv om det langt fra kan udelukkes, at konkurrencen i nogle tilfælde fik ansøgere, der ellers ikke havde følt sig kompetente til at søge, til at prøve lykken. I den her undersøgte periode var det største antal konkurrence-deltagere fem og syv ved Det Teologiske Fakultet, og fire (1854/55 og 1880) ved Det Rets- og Statsvidenskabelige Fakultet), men ellers kun to eller tre. I flere tilfælde var der endog kun en enkelt ansøger, der ønskede at deltage i konkurrencen. I enkelte af de gennemførte konkurrencer trak en af kandidaterne sig midt under konkurrencen.

Efter 1895 kan det direkte aflæses, hvad konkurrenceudskrivningen betød for antallet af ansøgere, da embederne som overfor nævnt blev opslået i to omgange: Først uden konkurrence og derefter med konkurrence:

Universitetsår	Lærestol (professorat)	Antal ansøgere første omgang	Antal ansøgere, som deltog i konkurrencen	Hvem fik stillingen?
1895/96	Klinisk medicin	4	2	K.H. Faber
1896/97	Fødselsvidenskab, børne- og kvindesygdomme	2	2	L. Meyer
1899/1900	Kirurgi	4	3	N.T. Rovsing
1899/1900	Farmakologi	3	2	J.C. Bock
1900/01	Patologisk anatomi	3	2	J.A.G. Fibiger

I fire ud af fem tilfælde, hvor konkurrencen blev afholdt, ønskede en eller to af de oprindelige ansøgere ikke at deltage i konkurrencen.

Meldte der sig kun én kandidat til konkurrencen, måtte fakultetet tage stilling til, om konkurrencen skulle gennemføres alligevel. Der er

ikke noget eksempel på, at konkurrence er gennemført for én ansøger, men i en række tilfælde blev spørgsmålet nøje overvejet. Som Det Lægevidenskabelige Fakultet nemlig indberettede til ministeriet 28. december 1864: Konkurrencen havde ikke blot en relativ betydning »som Middel til at udpege den dygtigste blandt flere Kandidater, men maatte lige saa vel betragtes som Prøve paa den paagjældendes Duelighed i og for sig, baade i Henseende til videnskabelig Uddannelse og Evne til at optræde som Lærer«. Men konkurrencens formål som »absolut prøve« bortfaldt, når den eneste ansøger i forvejen var offentligt kendt f.eks. ved igennem en disputats at have fremlagt tilfredsstillende beviser på den fornødne duelighed. En del ansættelser blev på denne måde løst ved, at den eneste kandidat fik stillingen uden konkurrence.³⁹

Lidt anderledes gik det ved Det Rets- og Statsvidenskabelige Fakultet i 1865, da bedømmelsesudvalget ikke uden videre turde indstille den eneste kandidat, cand.polit. Chr. Frederiksen, til professoratet i statsøkonomi, da han ved en konkurrence et par år tidligere ikke var erklæret professorkompetent. I stedet blev det besluttet, at Frederiksen i en toårig periode skulle varetage undervisningen i den pågældende disciplin, og at det derefter skulle overvejes, om han skulle udnævnes til professor. Frederiksen fik professoratet i 1867. Universitetsårbøgerne referater tyder på, at bedømmelsesudvalgene som regel nåede til enighed om, hvem der skulle have stillingen efter konkurrencens gennemførelse. Ministeriet tilsluttede sig, når bedømmerne var enige. Det er ikke muligt gennem referaterne at konstatere, hvad konkurrenceforløbet betød, når bedømmelsesudvalget nåede frem til en enstemmig konklusion. Blev der lagt mest vægt på den skriftlige afhandling eller forelæsningerne? Havde tidligere meriter nogen betydning?

I nogle konkurrencer var resultatet indlysende. F.eks. sejrede C.E. With ifølge hans biografi ved konkurrencen i 1861-62 om lektoratet i klinisk medicin på grund af sine »udstrakte kundskaber, sin overlegne personlighed og sine glimrende dialektiske evner«. ⁴⁰ I andre tilfælde var valget mere overraskende, f.eks. at den praktiske kirurg Ib Ibsen ved konkurrencen i 1846-47 vandt over den forskningsmæssigt langt bedre funderede Adolph Hannover, som aldrig blev professor, men som alligevel skrev flere anerkendte arbejder.⁴¹ Ved konkurrencen i

³⁹ *Aarbog Univ.* 1864-71, s. 77-78.

⁴⁰ *Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udg., bd. 15, s. 636-38.

⁴¹ Det lægevidenskabelige Fakultet (*Københavns Universitet 1479-1979*, bd. VII, 1979, s. 193 og 297-99).

nordisk filologi i 1862-63 var udvalget så meget i tvivl om afgørelsen, at der blev skaffet mulighed for både at ansætte K.J. Lyngby og Svend Grundtvig som docenter.⁴²

Konklusion

I perioden 1840-1901 blev i alt 31 stillinger ved Universitetet slået op som konkurrencer. I syv af disse sager endte det med, at konkurrencen ikke blev afholdt, fordi der kun var en enkelt ansøger, men også i disse sager blev hele apparatet omkring forløbet opstillet. Disse sager er derfor også medtaget i tallene her. Der var stor forskel på de enkelte fakulteters brug af konkurrencer. Flest gange blev stillinger slået op som konkurrencer ved Det Lægevidenskabelige Fakultet, nemlig 19 gange, næstflest gange (seks) ved Det Rets- og Statsvidenskabelige Fakultet, fire gange ved Det Teologiske Fakultet, to gange ved Det Filosofiske Fakultet. Ved Det Matematisk-Naturvidenskabelige Fakultet blev der slet ikke afholdt konkurrencer. I 1899 foreslog et flertal i fakultet og Konsistorium ganske vist, at der blev afholdt konkurrence mellem de fire ansøgere om professoratet i zoologi, men kultusministeren valgte en af ansøgerne uden konkurrence.⁴³

Forskellen mellem fakulteterne er lidt overraskende, da alle embedsbesættelser skete efter samme regler i Universitetsfundatsen. Der er mange årsager til, at fakulteterne valgte forskellig fremgangsmåde. Kun i Det Lægevidenskabelige Fakultet og i Det Rets- og Statsvidenskabelige Fakultet før 1880 var det reglen, at man benyttede konkurrence, og man havde nogenlunde faste regler for, hvordan det skulle foregå. I de øvrige fakulteter indgik spørgsmålet om konkurrence i magtkampen om, hvem der skulle have stillingen. Dette kunne som ved Det Teologiske Fakultet betyde, at man i nogle tilfælde ikke fik ansat den bedste kandidat. Ved Det Filosofiske Fakultet havde årtiers forsøg på at holde Georg Brandes borte fra ansættelse ved Universitetet formentlig stor indirekte indflydelse på andre ansættelser. Man ønskede ikke at få offentlig fokus på fremgangsmåden. Hvis der var blevet afholdt offentlig konkurrence om professorstillingen i æstetik, var vinderen utvivlsomt blevet Georg Brandes, og så skulle der have været præsteret endnu flere krumspring for at undgå hans ansættelse. Så selv om der i en række sager burde være afholdt konkurrence, da valget mellem ansøgerne ikke var givet på forhånd, så valgte fakultetet hver gang at afvise spørgsmålet om konkurrence.⁴⁴

42 *Aarbog Univ.* 1857-63, s. 157-59.

43 *Aarbog Univ.* 1898-99, s. 30-31.

44 Pelle Oliver Larsen: *Professoratet*, 2016, s. 142-43.

Hvilke kandidater blev valgt, når der blev udskrevet konkurrence? Aldersmæssigt var vinderne ikke helt unge, men der var heller ingen ældre. I alt 23 var aldersmæssigt i trediverne, og fire var i fyrreerne. Fem var endnu ikke fyldt 30 år. De alleryngste var teologen Valdemar Ammundsen (1901) og statsøkonomen N.C. Frederiksen (1865). Det var naturligt, at de udpegede ikke var helt grønne kandidater fra eksamensbordet. Det krævede nemlig, hvad Pelle Oliver Larsen har kaldt videnskabelig kapital, at blive ansat ved Universitetet.⁴⁵ Langt hovedparten af vinderne i de 31 ansættelsessager havde oparbejdet en betragtelig videnskabelig kapital, hvad helt unge kandidater ikke kunne præstere. De havde alle en kandidateksamen, i de fleste tilfælde med et godt resultat. Flere havde skrevet guldmedaljeafhandling, og mange havde fortsat med videnskabeligt arbejde. I alt 20 havde skrevet disputats eller licentiatafhandling, før de deltog i kappestriden om universitetsstillingen. De fleste havde også fået inspiration fra studierejser og ophold ved europæiske universiteter. Jeg har optalt sådanne ophold i mindst 23 af vinderne biografier.⁴⁶ I de fleste tilfælde var udenlandsopholdet finansieret af Universitets legater. Man havde fra fakultetets side tiltro til, at kandidaten havde muligheder i sig for senere at opnå ansættelse ved Universitetet. Fakultetet havde endnu en mulighed for at kvalificere en lovende kandidat til en karriere ved Universitetet, nemlig ved at give kandidaten mulighed for at holde forelæsninger. Derfor var kampen om midlertidige docenturer et vigtigt trin frem mod fast ansættelse.

3. Stillingsbesættelser ved Det Teologiske Fakultet 1840-1901

Det teologiske lærerkorps var i de sidste 60 år af det 19. århundrede udpræget statisk. Antallet af lærerposter forandrede sig ikke: 5 professorater, i enkelte perioder dog suppleret med et midlertidigt docentur. En række af professorerne blev siddende i embedet i en usædvanlig lang periode: det mest udprægede eksempel er H.N. Clausen, der var professor fra 1822 til 1874.⁴⁷

⁴⁵ *Professoratet* (2016), kapitel 1: Karrieren (side 32-94).

⁴⁶ Undersøgelsen er foretaget på grund af oplysninger af biografier i *Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udg.; *Københavns Universitets historie 1479-1979*; Ejvind Slottved: *Lærestole og lærere ved Københavns Universitet 1537-1977* samt diverse stater over læger, jurister og teologer.

⁴⁷ Generelt henvises der vedrørende fakultetet til *Det teologiske Fakultet 1830-1925*, red. Leif Grane (*Københavns Universitet 1479-1979*, bd. V, s. 325-499). Jfr. også P.G. Lindhardt i *Den danske kirkes historie*, bd. 7; Knud B. Christoffersen: *Det teologiske*

Fakultetet var på flere tidspunkter et gammelmandskollegium⁴⁸, selv om der i 1870'erne skete en større udskiftning. I alt blev der i perioden kun besat et professorembede 10 gange. Den ringe udskiftning betød, at de få stillingsbesættelser, der var, steg i betydning. For de enkelte kandidater kom chancen for universitetsansættelse måske kun én gang, og for de ansatte professorer øgedes interessen i at få ansat en bestemt kandidat eller måske i endnu højere grad at hindre bestemte personer i at blive ansat. Periodens teologiske og kirkelige modsætningsforhold kunne naturligvis heller ikke undgå at få indflydelse på stillingsbesættelserne.

I det følgende skal vi beskæftige os med de formelle regler, hvorunder stillingerne blev besat, og i nogen grad også med de kirkepolitiske og personlige stridigheder i forbindelse med udnævnelserne.

Fire konkurrencer

Kun fire gange blev stillinger besat ved konkurrence, men i en række af de øvrige ansættelsessager overvejede fakultetet muligheden. Da C.T. Engelstoft i slutningen af 1851 blev udnævnt til biskop i Odense, blev professoratet opslået i kirkehistorie med Det Gamle Testamente som bifag. Der meldte sig tre ansøgere (J.A. Bornemann, J.F. Hagen og L.N. Helveg), og desuden erklærede P.C. Kierkegaard sig interesseret i stillingen, hvis han kunne blive ansat udelukkende i kirkehistorie. Fakultetet, der fik ansøgningerne til udtalelse, ville gøre alt for at undgå Søren Kierkegaards bror, der desuden var grundtvigianer, og fakultetet fastholdt derfor, at man ikke ønskede at slette Det Gamle Testamente fra stillingsopslaget.⁴⁹ I utvetydige vendinger lod fakultetet Kultusministeriet forstå, at man under ingen omstændigheder ville have P.C. Kierkegaard, som man mente ikke ville fremstille kirkehistorien for de studerende »i den størst mulige Reenhed og Uafhængighed af forudfattede Synsmaader«, ligesom han ikke ville lade sagen og begivenhederne selv tale uden hensyn til partimærke og vilkårlige »fremkonstlede Synspuncter«. Desuden var han alt for præget af en »sophistisk og spidsfindig Aandsretning, der kun er lidet frugtbar for den virkelige

fakultets historie 1860-1900, med særligt henblik på debatten om fakultetets eksistensberettigelse, 1971.

48 Se herom Leif Granes anførte værk s. 381ff.

49 Otto Holmgaard: *Peter Christian Kierkegaard. Grundtvigs lærling*, Kbh. 1959, s. 35; Thorkild C. Lyby: »P.C. Kierkegaard som grundtvigsk kirkehistoriker«, *Kirken af levende stene. Den grundtvigske tradition i kirkehistorieskrivning*, Frederiksberg 1994, s. 61-77.

C.T. Engelstoft, vinder 1833.

J.F. Hagen, vinder 1852.

Henrik Scharling, vinder 1867.

J.C. Jacobsen, vinder 1891.

Sejrherrerne ved de teologiske konkurrencer i det 19. århundrede. De to øverste fotos stammer fra Det Kgl. Bibliotek; de to nederste er gengivet henholdsvis fra Henrik Scharlings erindringsbog: *Teolog eller Digter*, 1917, og fra *Den danske Kirkes historie*, VIII, s. 53.

Sandhedserkjendelse, og paa Lærestolen snarere vil virke blændende end oplysende«. ⁵⁰

Blandt de øvrige tre ansøgere kunne fakultetet ikke give nogen fortrinnet, så man foreslog, at der blev udskrevet en konkurrence, hvortil alle (det vil sige også Kierkegaard) kunne melde sig. Konkurrencereglerne skulle være som ved den forrige teologiske konkurrence i 1833, dog lettere moderniseret; f.eks. var det latinske sprog afskaffet ved forelæsningerne. Det indebar, at den skriftlige afhandling, som nu krævedes ved andre fakulteter, ikke blev benyttet her. Kappelstriden skulle alene bestå af i alt seks forelæsninger, som skulle holdes i seks forskellige teologiske discipliner. Endnu blev det således fastholdt, at de teologiske professorer skulle være bredt orienteret, selv om en vis fagspecialisering var indeholdt i opslaget. Forberedelsestiden skulle være 14 dage, og kandidaterne skulle levere skrevne koncepter til dekanen efter hver forelæsning. ⁵¹

Det Teologiske Fakultet udtalte sig over for Kultusministeriet om det vigtige spørgsmål om bedømmelsesudvalgets sammensætning. Ministeriet havde foreslået, at udvalget denne gang passende kunne bestå af tre fakultetsmedlemmer og tre udefrakommende. Fakultetet mente, at det kunne fremkalde »Mistydning«, hvis kun tre ud af de fire medlemmer, fakultetet for tiden havde, kom med i bedømmelsen. Det var desuden vigtigt, at alle kom med, da der i fakultetet var forskellige opfattelser, og enstemmighed ikke kunne forventes. Ministeriet fulgte fakultetets ønske, og udvalget kom til at bestå af de fire professorer samt tre udefrakommende eksperter. Disse var forgængerer i embedet, nu biskop, C.T. Engelstoft samt Holmens provst, dr. theol. Balthasar Münter og sognepræst, dr. theol. H.C. Rørdam, Hammer-Lundby.

Hverken Kierkegaard eller Bornemann søgte i anden omgang, og konkurrencen kom alene til at stå mellem J.F. Hagen og L.N. Helveg. Førstnævnte, som i forvejen var tilknyttet fakultetet som docent (se nedenfor), blev indstillet af et enigt bedømmelsesudvalg, og han blev udnævnt til professor i april 1852.

Også uden for Universitetet blev det bemærket, hvordan konkurrencen forløb, og hvem der løb af med sejren. Her skal blot omtales biskop Mynsters udtalelse i et brev til den senere biskop i Aarhus, G.P. Brammer:

50 Teol. Fak. 14/2-1852 til KUM (KUM 3. kt. Universitetssager U 614/1854).

51 De findes nu i Universitetets (Det Teologiske Fakultet) arkiv i Rigsarkivet, Kbh. [RAk].

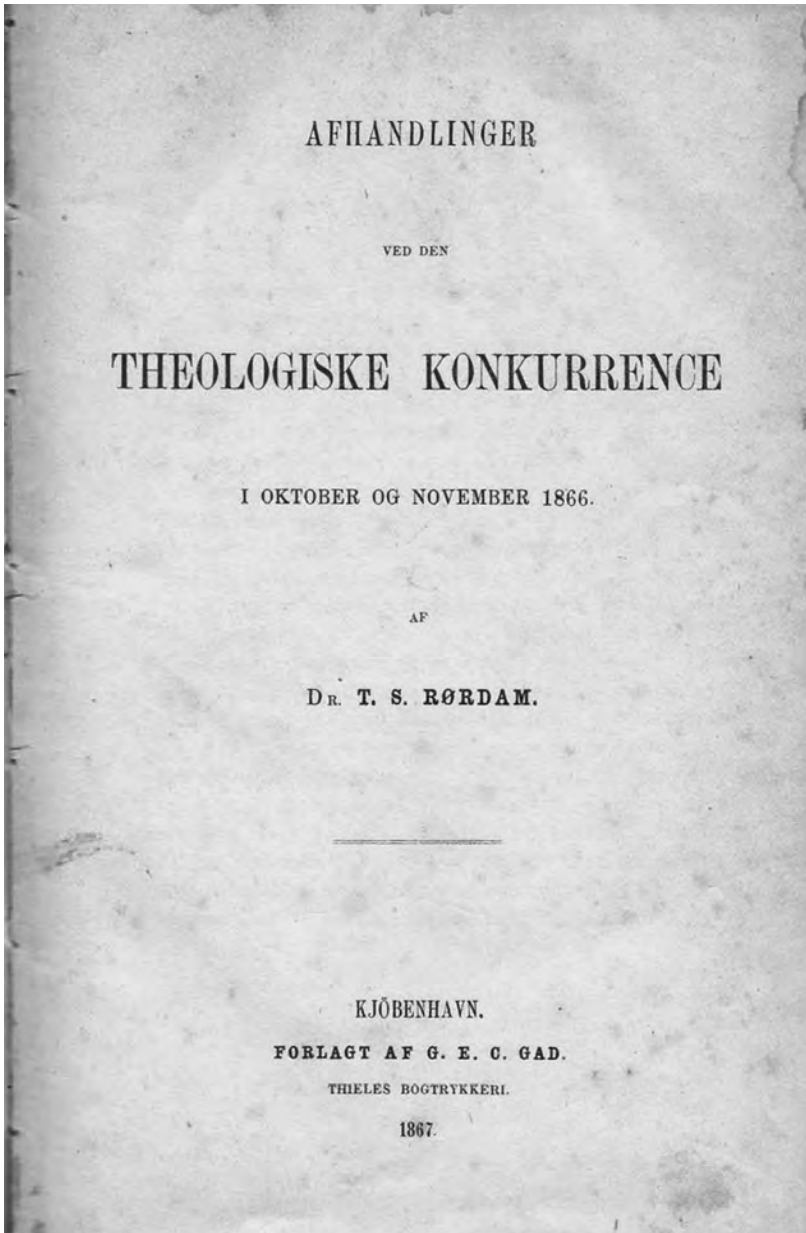
Concurrencen for det theologiske Professorat er da endt, og Hagen vil blive Professor. Helweg viste sig saa blottet for Kundskaber og Talent, at han ikke bør tænke paa at gaae den akademiske Vei, Imidlertid virkede Partie-Hensyn saa stærkt paa Dr. Rørdam, at han først stemmede for Helweg, men jeg maa dog tilføie, at han strags gav efter. Hagen har vel neppe just den Aand, der randsager Guds Dybheder, men han er et godt Hoved, tænker klart og har et meget tiltrækkende Foredrag, saa jeg haaber, han vil være de Studerende til Nytte.⁵²

De følgende embeder ved Det Teologiske Fakultet (bl.a. Bornemanns ansættelse i 1854 som professor i de systematiske fag) blev besat uden konkurrence. Først 14 år senere, i 1866, blev den næste konkurrence udskrevet. Det drejede sig denne gang ikke om et professorat, men om det mere ydmyge embede som midlertidig docent i den kristelige etik. Baggrunden var ekstraordinær, da gentagne studenterklager over Bornemanns undervisning til sidst resulterede i fakultetets forslag om dublering af forelæsningerne i etik ved en ekstraordinært ansat lærer.⁵³ Fakultetet nåede til enighed om, at den nye lærer skulle findes ved konkurrence, og at området skulle være bredere end den kristelige etik, da den pågældende skulle have en chance for i fremtiden at kvalificere sig til et ledigt professorat ved fakultetet.

Konkurrencereglerne skulle ændres i forhold til 1833 og 1852. For at »begrunde og sikre Dommen over den videnskabelige Dygtighed fra forskellige Sider« skulle deltagerne i lighed med, hvad der krævedes ved andre fakulteter, besvare en skriftlig afhandling, der skulle gives inden for etikens område. Forelæsningernes antal indskrænkedes til tre, der skulle gives inden for henholdsvis etik, dogmatik og religionsfilosofi. Derimod krævedes ingen forelæsninger inden for de eksegetiske og historiske discipliner. Ansøgningsfristen var forholdsvis lang (ca. tre måneder), men der blev kun afsat tre uger til den skriftlige afhandling. Forelæsningsemnerne, der var fælles for alle kandidater, blev givet 11 dage før første forelæsning, og også her skulle skriftlige koncepter afleveres til dekanen. Bedømmelsesudvalget bestod af fakultetets medlemmer bortset fra professor C.E. Scharling, da hans søn deltog i konkurrencen, samt tre udefra, hvoraf biskop Martensen var den ene.

52 J.P. Mynster 17/4-1852 til G.P. Brammer i Bjørn Kornerup: »Udvalg af Biskop G.P. Brammers Brevveksling«, *Kirkehistoriske Samlinger*, 6. Rk., 4, 1944, s. 400-01.

53 Klagesagerne er behandlet af Knud B. Christoffersen: »Professor J.A. Bornemann og studenterne«, *Kirkehistoriske Samlinger* 1974, s. 173-97.

Konkurrencen om docentposten i etik i 1866 udviklede sig til en kamp mellem grundtvigianeren Thomas Skat Rørdam og den mere konservativt indstillede teolog Henrik Scharling. Afgørelsen til Scharlings fordel vakte opsigt i den offentlige debat, og de to konkurrenter blev opfordret til at lade deres afhandlinger offentliggøre. Rørdam fulgte opfordringen og udgav både sin afhandling og sine forelæsninger.

Til konkurrencen meldte sig i alt syv deltagere, hvoraf den ene var nordmand.⁵⁴ Udlændinge, der beherskede det danske sprog havde efter nogen diskussion fået adgang til at søge. Syv ansøgere var det største antal, der deltog i konkurrencer inden for samtlige fakulteter i det 19. århundrede. Konkurrenterne skulle indlevere en afhandling med emnet: »Hvilket er Forholdet imellem Kristendom og Humanitet?«⁵⁵ Kampen om embedet stod først og fremmest mellem lic.theol. Henrik Scharling og dr. phil. Thomas Skat Rørdam. Blandt deltagerne i konkurrencen var også H.V. Sthyr, som senere skulle blive professor ved fakultetet. Bedømmelseskomiteen indstillede med »overveiende Stemmeferlighed« Scharling til midlertidig docent. Hverken fakultetets eller Kultusministeriets sagsakter fortæller nærmere om bedømmelsesudvalgets uenighed eller om, hvorfor Henrik Scharling fik embedet.⁵⁶ Derimod blev afgørelsen senere genstand for kritik både offentligt og i det skjulte.⁵⁷ Skat Rørdams nederlag i konkurrencen 1866/67 blev sammen med udelukkelsen af P.C. Kierkegaard anset for en sammensværgelse fra fakultetets side for at holde grundtvigianerne ude. Indirekte fik forløbet af konkurrencen stor betydning for fakultetet lang tid fremover, ikke kun fordi den konservative teolog Henrik Scharling sad som professor indtil 1916, men også for forholdet mellem fakultetet og de grundtvigskprægede dele af de kirkelige kredse.

I 1870 blev Henrik Scharling ansat som professor i etik. Stillingen blev slået op, men der blev ikke udskrevet nogen ny konkurrence. En studenteradresse med 95 underskrivere opfordrede Rørdam til at søge stillingen, medens en anden adresse med 40 navne opfordrede Scharling til at søge.⁵⁸ Begge søgte, men Scharling fik posten.

54 Det endte med, at der kun var seks ansøgere, der indleverede de krævede afhandlinger.

55 Selv om afhandlingerne ikke skulle trykkes, offentliggjorde Rørdam både sin skriftlige afhandling og de tre forelæsninger efter opfordring i *Fædrelandet* 7/12-1866: T.S. Rørdam: *Afhandlinger ved den theologiske Konkurrence i Oktober og November 1866*, Kbh. 1867; efter gentagne opfordringer offentliggjorde Henrik Scharling sine konkurrenceforelæsninger, men ikke afhandlingen i *Ugeblad for den danske Folkekirke*, 1867, I, nr. 1, 5 og 12.

56 Sagen vedr. klagerne over Bornemann, konkurrencen om docenturet i 1866 og forlængelse af Scharlings ansættelse til 1870 se: KUM 3. kt. Journalsag J 951/1865.

57 Jfr. P.G. Lindhardt: *Holmens provst Thomas Skat Rørdam*, Kbh. 1969, s. 26-27; *Dansk Kirketidende* 1866, sp. 812-14; *Fædrelandet* 5/12-1866; 7/12-1866; jfr. også *Fædrelandet* 10/3-1870 (Carl Plougs angreb på Scharling) og Scharlings svar i *Dansk Folketidende for Kirke- og Folkeliv* 1870, I, s. 292-96. Rørdam diskuterede forløbet af ansættelsessagen i brevveksling med Otto Møller, se *Kapellanen og professor-spiren*, udg. Erik Nørr, 1999, s. 136-155.

58 Herom se N. Lindberg i *Dansk Kirketidende* 1870, sp. 237.

Der skulle gå 27 år, før Det Teologiske Fakultet atter udskrev en konkurrence. Baggrunden for konkurrencen i 1891 var, at den hidtidige professor i Gammel Testamente, Frants Buhl, var blevet professor i Leipzig, og fakultetet erklærede, at man hverken her i landet eller i Skandinavien kendte nogen, der »var i Besiddelse af en saa anerkjendt Dygtighed i det paagjældende Fag«, at han uden videre kunne ansættes i professora-tet. Egentlig foretrak fakultetet, at konkurrencen i første omgang skulle dreje sig om et midlertidigt docentur, men Konsistorium forlangte, at det skulle være et professorat, da det ellers »ikke stod i rimeligt Forhold til det Arbejde, som vil udkræves til Deltagelsen i en Konkurrence og kun sætter vedkommende adskillige Aar tilbage i Embedsalder«.

Ligesom i 1866 skulle de fem konkurrenter, der meldte sig, levere en skriftlig afhandling i løbet af tre uger og holde tre prøveforelæsninger (emneområderne var: gammeltestamentlig eksegesi, bibelsk teologi og nytestamentlig eksegesi). Ministeriet blandede sig i opslagets formulering, således at det betonedes, at der i den ene forelæsning skulle lægges særlig vægt på kendskabet til de orientalske sprog. Afhandlingerne skulle ikke leveres trykte som ved andre fakulteter. Det havde heller ikke været helt rimeligt at forøge den teologiske litteratur med hele fem bøger med samme titel: »Hvorvidt have de nyere Forhandlinger om Psalmernes Affattelsestid kastet Lys over Psalmelitteraturens Plads indenfor den gammeltestamentlige religiøse Udvikling«. Særligt interessererede kan studere afhandlingerne i Det Teologiske Fakultets arkiv.⁵⁹

Også denne gang udgjordes bedømmelsesudvalget af de tilbageværende fire fakultetsprofessorer samt tre af fakultetet valgte medlemmer, bl.a. den afgående professor Frants Buhl og Thomas Skat Rørdam, som aldrig selv opnåede at blive ansat ved fakultetet, men som nu skulle være med til at bestemme, hvem der skulle være den nye professor i Gammel Testamente. Den ene kandidat, sognepræst O. Jensen, trak sig før forelæsningerne efter henstilling fra bedømmelsesudvalget.⁶⁰ Blandt de fire resterende indstillede de seks medlemmer af udvalget cand.theol. J.C. Jacobsen til embedet, medens professor L.W. Schat Petersen foretrak cand.theol. H. Martensen Larsen. Ministeriet fulgte flertallets afgørelse.⁶¹

59 RAK, Kbh. Universitet, Det Teologiske Fakultet, Konkurrenceafhandling og -forelæsninger 1833-91.

60 O. Jensen 16/10-1891 til dekanen for Teol. Fak. (Dekanatssager 1890/91); jfr. T. Skat Rørdam til Otto Møller 10/12-1891, *Genløsningsteologen og bibeloversætteren*, udg. Erik Nørr, 1999, s. 302-03.

61 Konsistorium 5/3-1890 til KUM (3. kt. Journalsag 33/1890). Heri findes også J.C. Jacobsens ansøgning.

I 1900/01 blev der på ny udskrevet konkurrence på Det Teologiske Fakultet. Professoratet i kirkehistorie blev ledigt, da Fredrik Nielsen blev udnævnt til biskop i Aalborg. Denne konkurrence kom ikke til at gå stille af, da man endte med at udnævne den 25-årige Valdemar Ammundsen til professor. Denne stillingsbesættelse vil som nævnt senere blive behandlet i en selvstændig artikel.

Embedsbesættelser uden konkurrence

Også besættelsessagerne uden konkurrence siger noget om Det Teologiske Fakultets brug af konkurrence som ansættelsesmåde. I langt de fleste af disse sager blev konkurrence nemlig overvejet som en mulighed, men forkastet. Hvorfor?

I 1854 skulle Det Teologiske Fakultet have en afløser for H. Martensen, som var blevet Sjællands biskop. I første omgang blev stillingen slået almindeligt op, og der meldte sig fire ansøgere, hvoraf P.C. Kierkegaard og J.A. Bornemann var gamle kendinge fra professoratet i kirkehistorie to år tidligere. Fakultetet fik ansøgningerne til udtalelse og præsterede noget, der må betegnes som et af århundredets mest groteske indstillinger i ansættelsessager. Først afvist konkurrencemuligheden med, at de to mest modne, dvs. Kierkegaard og Bornemann, næppe ville deltage heri. Det gjorde de heller ikke i 1852, men fakultetet mente, at der var stor forskel på de to situationer. Dengang drejede det sig om kirkehistorie, hvor de yngre kandidater »naturligere« måtte foretrækkes, nu om de systematiske fag, hvor en ældre kandidat måtte ansættes.⁶²

Fakultetet havde imidlertid ikke kunnet enes om at vælge mellem Kierkegaard og Bornemann. Kierkegaard havde fakultetet udtalt sig yderst negativt om i 1852, og skønt nogle af fakultetets medlemmer nu troede, at han som ansat professor ville beherske og begrænse sin »naturlige Hang til spidsfindig og ufrugtbar Behandling«, turde man ikke vælge ham. I en note anførtes det, at en adresse med 90 teologiske kandidater og studenter havde udtalt ønsket om at få Kierkegaard ansat. Men heller ikke Bornemann turde man ubetinget vælge. Han havde ganske vist haft en tilsvarende stilling ved det nedlagte akademi i Sorø, men han havde siden vist sig overraskende lidt videnskabeligt produktiv, og han havde som privatdocent ved Universitetet haft yderst vanskeligt ved at samle tilhørere.

Sjældent har der været mere grund til at udskrive en konkurrence end her. Den skulle netop efter Universitetsfundatsen anvendes, når

62 Teol. Fak. 7/7-1854 til KUM (Universitetssager U 614/1854).

der ikke på forhånd var oplagte kandidater. Var man ikke tilfreds med ansøgerne, havde den mulighed stået åben at genopslå embedet og lade også nye ansøgere deltage i konkurrencen. Var ansøgerne ikke professorkompetente, men lovende, hvilket fakultetet selv skrev, at de to yngre ansøgere var, kunne professoratet blot som i andre tilfælde være ændret til et midlertidigt docentur. I stedet overlod fakultetet det til »Regjeringens Valg«, om Kierkegaard eller Bornemann skulle have embedet. Utvivlsomt vidste man på forhånd, at den stærke mand i regeringen A.S. Ørsted ikke ville have P.C. Kierkegaard. På den måde kom fakultetet til at hænge på Bornemann med de konsekvenser, det som omtalt fik for undervisningen.

I 1859 blev professoratet i kirkehistorie efter J.F. Hagens død besat i det skjulte. Embedet blev ikke egentlig slået op, men Fr. Hammerich indsendte under hånden en ansøgning om embedet, efter at han havde talt med kultusminister C.C. Hall, professor H.N. Clausen og også spurgt Grundtvig og N.G. Blædel til råds.⁶³ Hammerich fik professoratet, efter at fakultetet havde erklæret, at man ikke forventede, at andre ville søge embedet.⁶⁴ Endvidere udtalte fakultetet, at Hammerich var en kapabel historiker og kirkehistoriker. Han havde netop fået tilladelse til at holde forelæsninger ved Det Teologiske Fakultet, og fakultetets medlemmer havde et par gange overværet disse. Denne gang indgik det ikke i sagen, at Hammerich havde grundtvigske synspunkter. P.G. Lindhardt skrev i biografien om Hammerich, at han næppe var kvalificeret til stillingen, da han ikke havde arbejdet i dybden med kirkehistoriske emner, men at han til glæde for studenterne formåede at holde livlige og fængslende forelæsninger.⁶⁵

I midten af 1870'erne afgik tre af de ældre teologiske professorer. Ved H.N. Clausens afgang blev professoratet ikke opslået. Fakultetet mente ikke, at det kunne betale sig at holde en konkurrence, da man ikke forventede, at den ville bringe noget videre udbytte end det, der allerede var til stede. Fakultetet pegede over for ministeriet på cand.theol. Peder Madsen, som man mente kunne overtage et midlertidigt docentur i dogmatik og nytestamentlig eksegese i tre år. Fakultetet mente dog, at det midlertidige embede skulle slås op.⁶⁶ Igen er det tydeligt, at der lå

63 Fr. Hammerich: *Et Levnedsløb*, 2. del, København 1882, s. 171-73.

64 KUM 3. kt. Journalsag 1 C 68/1859; heri findes Hammerichs ansøgning 5/4-1859 og Teol. Fak.s indstilling. til KUM af 5/4-1859.

65 P.G. Lindhardt i *Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udg. bd. 5, s. 520-22.

66 Om ansættelsen af Peder Madsen se KUM 3. kt. Journalsag S 527/1874 og Teol. Fak. Dekanatssager 1873/74. Om Peder Madsens overvejelser om at søge stillingen se Peder Madsen til H.V. Sthyr 6/10-1874 (RAK, H.V. Sthyr's privatarkiv). Se også

taktiske overvejelser bag. Blev embedet slået op som professorat, var man bange for, at Thomas Skat Rørdam ville søge, og han var sværere at komme udenom nu end i 1866. At udnævne det unge og forholdsvis ubeskrevne blad Peder Madsen til professor var måske for påfaldende. I stedet valgte man at udnævne Peder Madsen, der var eneste ansøger, da docenturet blev slået op, for en treårig periode. Endnu mere grotesk blev sagen, da Peder Madsen, allerede inden der var gået et år, blev udnævnt til ordinær professor. Han havde endnu ikke nået at forelæse over dogmatikken, som var stillingens hovedfag.⁶⁷

Da C.E. Scharling i 1876 gik af som professor i Ny Testamente, afviste fakultetet igen konkurrenceformen, selv om det ikke var tydeligt, hvem der burde vælges.⁶⁸ Problemet var måske i virkeligheden, at konkurrencen ikke kunne anvendes, da der igen var kandidater, som ikke var ønskelige. Da stillingen blev slået op, søgte Fredrik Nielsen, der var grundtvigianer og på daværende tidspunkt ikke særlig venligt stemt over for fakultetet, H.V. Sthyr samt folketingsmand og cand.theol. P. Chr. Zahle.

Men før dette skete, havde den nyslåede professor Peder Madsen gjort sine forberedelser, så han kunne undgå at blive kollega med flere potentielle ansøgere. Ud over Fredrik Nielsen forventede han, at Sthyr ville søge, og han fandt Madsen uegnet, ikke af faglige årsager, men fordi han »gjør sig latterlig overalt«, hvorfor han var ubrugelig i en tid, »da Facultetet, ugleset fra næsten alle Sider, fremfor Alt trænger til en Personlighed med nogen aandelig Myndighed«. En tredje mulig ansøger, som endte med ikke at søge, var sognepræst Peter Scharling. Madsen fandt hans kandidatur problematisk, da han var en bror til professor Henrik Scharling, og det ville være for meget med to Scharling'er igen blandt de fem professorer. Madsen ønskede heller ikke Th. Skat Rørdam, selv om han utvivlsomt ville vinde mange studenteres tillid, da det for ikke-grundtvigianerne ikke var acceptabelt, at Grundtvig skulle blive den »stærkeste Magt i vor Præstestands Uddannelse«.

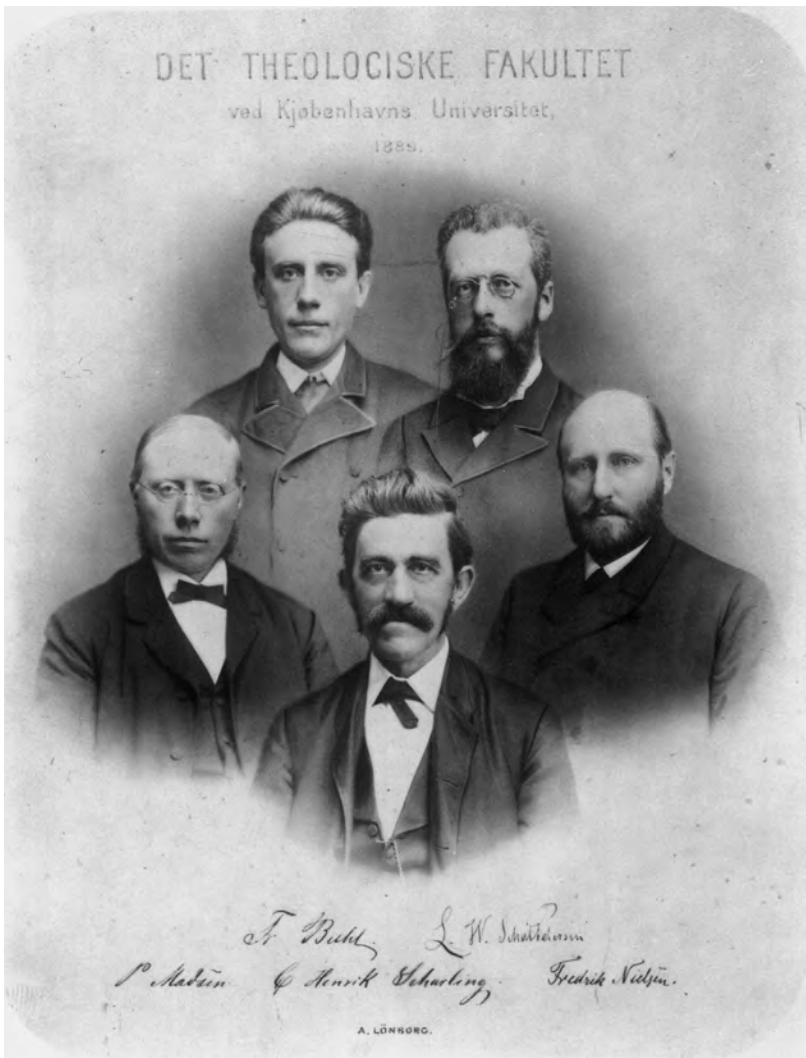
Peder Madsen søgte derfor med lys og lygte efter en professor-kandidat, der kunne bruges.⁶⁹ Bl.a. søgte han flere gange at overtale

om H. Scharlings indflydelse på sagen i Frederik Torm: *Biskop Peder Madsen. En Levnedsskildring*, Kbh. 1926, s. 79ff.

67 Teol. Fak. Dekanatssager 1874/75; udspillet til Madsens faste ansættelse kom åbenbart fra Kultusministeriet.

68 Teol. Fak. 1/12-1876 til KUM (3. kt. Journalsag U 819/1876).

69 Om Madsens bestræbelser se breve fra P.J. Pedersen og Johannes Clausen til Peder Madsen samt koncepter til Madsens svarbreve i: Det Kgl. Biblioteks Håndskriftssamling, Add. 1165, 4° 1. Jfr. også P.G. Lindhardt i: *Den danske kirkes historie*, bd. 7, s.

Det Teologiske Fakultets fem professorer 1889. Forreste række: P. Madsen, Henrik Scharling og Fredrik Nielsen. Bageste række: Frants Buhl og L.W. Schat Petersen.

sognepræst P.J. Pedersen på Mors til at melde sig som ansøger. I et brev til pastor Pedersen, som er bevaret i kladder, forsøgte Madsen, da Sthyr åbenbart havde erklæret sig villig til at deltage i en even-

203ff.; Leif Grane i *Det teologiske Fakultet*, s. 420ff.

tuel konkurrence⁷⁰, at overbevise P.J. Pedersen om, at han sagtens kunne klare sig i en offentlig konkurrence, selv om hans præsteembede ikke tillod ham at drive specielle forstudier. Konkurrencen kunne tilrettelægges, og opgaverne formuleres, så det i høj grad passede til Pedersens forkundskaber. Madsen tilbød, at han kunne sørge for, at konkurrencen blev indskrænket til »Eksegese alene«, og at opgaverne ville kunne besvares, hvis P.J.P. blot satte sig grundigt ind i A.B.C. Hilgenfeldts »Historisch-kritische Einleitung in das Neue Testament« (1875) samt studerede et enkelt nytestamentligt skrift med en grundig metodisk kommentar (Madsen nævnte her tre mulige eksempler på nyttige kommentarværker).⁷¹

Selv om Madsen var meget ivrig for at rekruttere pastor Pedersen ved personlig samtale, brevskrivning og telegrammer, så ønskede Pedersen ikke at blive professor. I deres breve omtaltes også andre mulige kandidater blandt præsterne, bl.a. Skat Rørdam. Selv om Pedersen ikke ville anbefale hans kandidatur, ville hans ansættelse have den fordel, at det ville stoppe munden på dem, der ønskede Det Teologiske Fakultet fjernet fra Universitetet, og det kunne bidrage til et bedre forhold mellem grundtvigianere og ikke-grundtvigianere. Pedersen fremhævede desuden, at der ikke var fare for, at alle studenter blev grundtvigianere, så længe Madsen sad i fakultetet.

Også sognepræst i Kolding H.C. von Leunbach og sognepræst Johannes Clausen i Horsens, som begge senere blev biskopper, forsøgte Peder Madsen at få til at søge professoratet, men de ville ikke. Fakultetet forsøgte samtidig at holde Fredrik Nielsen ude ved at nægte ham tilladelse til at holde private forelæsninger ved Universitetet over de historiske teologiske fag, men det mislykkedes, da Kultusministeriet ikke fulgte fakultetets indstilling.⁷² Resultatet af ansættelsessagen blev, at fakultetets flertal indstillede H.V. Sthyr til det ledige professorat, medens Fr. Hammerich indstillede Fr. Nielsen, da han var »en mere productiv Natur, af hvem man derfor med Tiden vil kunne vente sig noget Mere end af Pastor Sthyr«. Men Sthyr fik stillingen. Hellere en

70 Jfr. breve fra H.V. Sthyr til Peder Madsen 13/11 og 21/11-1876 (Det Kgl. Biblioteks håndskriftssamling. Add. 1165, 4°).

71 Kladde til Peter Madsens brev til P.J. Pedersen (bevaret i brudstykke) findes i Det Kgl. Biblioteks Håndskriftsamling. Add. 1165, 4°.

72 Herom se nedenfor.

»latterlig« mand⁷³ end en grundtvigianer og kritiker af fakultetet.⁷⁴ Selv om Sthyr af mange af sine samtidige blev karakteriseret ved negative personlige egenskaber, så opnåede han så vigtige poster som professor i Ny Testamente, to gange biskop, landstingsmand og kultusminister.⁷⁵

Fredrik Nielsen kom imidlertid ind i fakultetet alligevel. Da Fr. Hammerich kort efter døde, ønskede fakultetet ikke, at der skulle afholdes nogen konkurrence, og Fr. Nielsen blev uden problemer ansat som professor.⁷⁶ Som Leif Grane skrev i *Det Teologiske Fakultets historie*, så drejede det sig denne gang om at udskifte den ene grundtvigianer (Hammerich) med den anden (Fr. Nielsen).⁷⁷ Dog gjorde biskoppen i Aarhus, G.P. Brammer, sig ihærdige, men forgæves forsøg på at hindre ansættelsen ved at skrive både til kultusministeren og kongen.⁷⁸ Det passede også bedre for Fr. Nielsen at blive ansat i kirkehistorie end i Ny Testamente, som han havde ansøgt om i 1876.⁷⁹

I 1882 afgik den sidste af de gamle professorer, der havde siddet i fakultetet siden 1850'erne. Der skulle findes en afløser for C. Hermansen på det gammeltestamentlige område, og fakultetet var indstillet på, at dr. phil. Frants Buhl, der allerede siden 1878 havde været knyttet til Det Teologiske Fakultet først som privat, senere som midlertidig docent, skulle have professoratet uden opslag.

Imidlertid klagede sognepræsten ved Skt. Stefans Kirke, Rudolf Volf, over, at fakultetet rekrutterede ved indavl. Det gamle Testamente havde i den senere tid fået stor betydning for teologi og kirke, og man burde ved udnævnelsen af professoratet bestræbe sig på at finde det mest »eminente videnskabelige teologiske talent« og ikke kun tage hensyn til enkeltpersoner. Volf mente, at det mest retfærdige

73 Udtrykt af Peder Madsen i brev til Johannes Clausen (udat. koncept) Kgl. Biblioteks håndskriftssamling. Add. 1165, 4°. Tilsvarende beskrivelse af Sthyr findes også i andre samtidige udtalelser.

74 Ansættelsessagen med de tre ansøgninger fra Sthyr, Fr. Nielsen og P.C. Zahle findes i Journalsag U 819/1876.

75 Jfr. Ole Hyldegaard Hansen: »Sthyr på Fyn«, *Kirkehistoriske Samlinger* 2000, s. 51-104.

76 Ud over Fr. Nielsen søgte kun cand.theol. Emanuel Bohn, som havde været huslærer i Paris, og som havde haft studieophold i Italien og Frankrig (KUM. 3. kt. Journalsag V 98/1877).

77 Det teologiske Fakultet, red. Leif Grane s. 423-24.

78 P.G. Lindhardt: *Fem Aalborg-Bisper*, Aalborg 1954, s. 114.

79 Herom se Fr. Niensens ansøgning 2/2-1877 (V 98/1877); jfr. Johannes B. Glenthøj: »En kirkehistoriker i kulturkamp. Temaer og tendens hos Fredrik Nielsen«, *Kirken af levende stene. En grundtvigsk tradition i dansk kirkehistoriekrivning*, Frederiksberg 1994, s. 185-206.

ville være at udskrive en konkurrence om professoratet. Han ønskede selv at deltage i en sådan og anførte bl.a. som sine kvalifikationer en besvaret prisopgave om forholdet mellem arabisk og hebraisk sprog, en disputats i et gammeltestamentligt emne samt manuduktørvirk-somhed i hebraisk og forelæsninger ved Det Teologiske Fakultet i to semestre.⁸⁰

Fakultetets medlemmer fastholdt, at Buhl skulle have embedet uden videre. Man anerkendte ganske vist pastor Volfs »flittige Studium og Kundskabsrigdom paa det gammeltestamentlige Omraade«, men fastslog, at udskrivelsen af en konkurrence ville være »en Abnormitet overfor Universitetets Traditioner«. Fakultetet forklarede ikke, hvad det »abnorme« bestod i, men nøjedes med at tilføje, at Frants Buhl i lang tid havde virket som teologisk docent, og at han »ogsaa i videnskabelig Henseende er den mere Lovende« [min understregning]. Resultatet blev, at Buhl blev udnævnt til professor uden konkurrence.

Fem år senere blev professoratet i Ny Testamente atter ledigt, da H.V. Sthyr blev udnævnt til biskop over Lolland-Falster. Fakultetet havde åbenbart lært af den sidste ansættelsessag. Ganske vist fremhævede de teologiske professorer én bestemt kandidat, nemlig lic. theol. L.W. Schat Petersen, der i en længere periode havde holdt nytestamentlige forelæsninger ved fakultetet, men da man ikke ville »afskjære andre mulige Ansøgere«, ønskedes stillingen opslået.⁸¹ Der meldte sig en konkurrent til Schat Petersen, nemlig slotspræst A.S. Poulsen, som både kunne henvise til studieophold hos så kendte teologer som dr. Godet i Neuchâtel⁸² og dr. Zahn i Erlangen⁸³ og til, at han var den eneste, der havde skrevet disputats i Ny Testamente. Sluttelig tilføjede Poulsen i sin ansøgning, at han ikke håbede, det »misrecommanderede« ham, at han »igjennem kirkelig Praxis havde vundet personligt Kjendskab til den Tjenestes Krav, hvortil det theologiske Facultet uddanner den studerende Ungdom«.

Det viste sig imidlertid, at netop den gejstlige stilling blev en hindring for Poulsen. Det Teologiske Fakultet fastholdt ganske vist, at Schat Petersen på forhånd var den mest egnede til stillingen især på grund af hans virksomhed som privatdocent, men at et flertal af fa-

80 R. Volf til Teol. Fak. 21/6-1882 (KUM 3. kt. Journalsag Ø 508/1882).

81 Teol. Fak. 20/5-1887 til Konsistorium (KUM 3. kt. Journalsag 283/1887); jfr. Teol. Fak. Dekanatssager 1886/87.

82 F.L. Godet (1812-1900), professor i teologi i Neuchâtel.

83 Theodor Zahn (1838-1933), tysk evangelisk teolog, professor i Ny Testamente, Erlangen.

kultetet var villigt til at lade de to ansøgere konkurrere om embedet. Konkurrencen skulle både omfatte en skriftlig afhandling og mundtlige forelæsninger. Da Poulsen hørte om de påtænkte konkurrencebetingelser, trak han sig ud af kampen, fordi hans gejstlige embede af tidsmæssige årsager ikke tillod ham at udarbejde den skriftlige afhandling.⁸⁴ Selv om Schat Petersen som eneste tilbageværende ansøger erklærede sig villig til at deltage i en konkurrence, afviste fakultetet at afholde denne med kun én deltager, da en konkurrence efter »akademisk Praxis« måtte være både skriftlig og mundtlig for at muliggøre en »betryggende Sammenligning mellem Ansøgerne«. L.W. Schat Petersen blev derefter ansat i professoratet uden konkurrence.⁸⁵

Privatdocenter og omsorg for vragede konkurrencedeltagere

I flere af de ovennævnte ansættelsessager fik ansøgere, der i forvejen var tilknyttet Det teologiske Fakultet som docenter, stillingen foran andre kandidater, der kom udefra. Det er derfor interessant også at undersøge, hvordan disse midlertidige medarbejdere rekrutteredes.

Ifølge Universitetets gældende regler var der to former for docentvirksomhed. Ministeriet kunne, når særlige forhold gjorde sig gældende, beskikke ekstraordinære docenter, som både kunne være tidsbegrænsede og faste. Disse docenturer var regulære stillinger ved siden af professoraterne. Herudover fandtes der såkaldte private docentstillinger. Ifølge forordning af 9. januar 1824 havde doktorer og licentiat ret til at holde forelæsninger ved det fakultet, hvor de havde disputeret, og privatdocenterne fik vederlag for at holde forelæsningerne. Vederlaget skulle dog i hvert enkelt tilfælde fastlægges ved kgl. resolution. Lønnen og muligheden for at få fodfæste ved Det Teologiske Fakultet fik også doktorer fra andre fakulteter og folk uden akademisk grad til at søge om tilladelse til at få jus docendi (ret til at holde forelæsninger).⁸⁶ Ministeriet indhentede i hvert enkelt tilfælde fakultetets udtalelse, som det i høj grad er interessant at undersøge.

I 1850 sørgede Det Teologiske Fakultet for, at J.F. Hagen, der som lic.theol. havde ret til at holde forelæsninger, fik en yderligere understøttelse i den hensigt »at bevare for Facultetet en Candidat til en af dets Læreposter ved indtræffende Embedsledighed«. Hagen fik ifølge kgl. resolution også ret og pligt til at tage del i eksamen i latin for teo-

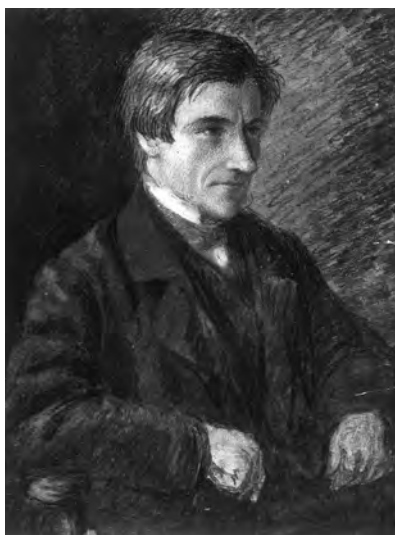
84 A.S. Poulsen 29/6-1887 til dekan for Det Teol. Fak. Peder Madsen (Dekanatssager 1886/87).

85 Teol. Fak. 1/7-1887 til KUM (Dekanatssager 1886/87).

86 *Samling af de for Universitetet gældende Retsregler*, bd. I, 1884, s. 9-15.

P.C. Kierkegaard ønskes ikke 1852
og 1854.

Th. Skat Rørdam ønskes ikke 1859,
1867 og 1876.

Fredrik Nielsen ønskes ikke 1876.

J.P. Bang: ingen særrettigheder 1899.

Grundtvigianere ønskes helst ikke på Det Teologiske Fakultet (alle fotos: Det Kgl. Biblioteks Billedsamling).

logiske studerende. Som nævnt blev Hagen to år senere sejrherre ved den kirkehistoriske professorkonkurrence.⁸⁷

I 1859 søgte tre teologer, som alle var dr. phil., om tilladelse til at holde forelæsninger ved Det Teologiske Fakultet. Fr. Hammerich fik sin dispensation, da man anerkendte hans videnskabelige arbejde, og da han havde beklædt et gejstligt embede i en række år og desuden havde benyttet sin ret som privatdocent ved Det Filosofiske Fakultet til at holde forelæsninger over emner med relevans for teologien.⁸⁸

Derimod blev en tilsvarende ansøgning fra Thomas Skat Rørdam afvist.⁸⁹ Fakultetet henviste til de gældende regler om, at jus docendi kun gjaldt det fakultet, hvor vedkommende havde disputeret (Rørdam blev dr. phil. i 1859). Denne bestemmelse skulle give en vis »Betryggelse for den akademiske Lærevirksomhed og for den studerende Ungdom overfor den hos unge Mænd naturlige Hang til, i Overvurdering af eget Kald og egen Evne, at ile med at optræde som Lærere og Ledere før Tiden«. Fakultetet fandt ingen grund til særligt at dispensere i Rørdams tilfælde. Der var intet til hinder for, at teologiske studenter kunne følge hans forelæsninger ved Det Filosofiske Fakultet, og hvis han ikke fandt dette tilstrækkeligt, henviste fakultetet ham til at tage den teologiske grad.⁹⁰

Det, fakultetet var bange for i Rørdams tilfælde, var utvivlsomt, at han skulle få en »ikke let afviselig Exspectance, naar en Stilling blev ledig«. Citatet stammer fra Det Teologiske Fakultets afvisning samme år af at give dr. phil. B.J. Fog (den senere Sjællands biskop) et ansøgt honorar for en tilknytning til Det Teologiske Fakultet i fem år. Derimod ville fakultetet gerne give Fog et honorar som privatdocent, og man tilføjede endog, at det var særdeles kærkomment, at Fog holdt forelæsninger i en tid, der var præget af »modsatte theologiske Retninger«. Fog måtte frit vælge sine forelæsningssemner.⁹¹

Det Teologiske Fakultets forskellige holdning i de tre næsten identiske sager fra 1859 viser tydeligt, at den kritiske grundtvigianer Rørdam skulle holdes udenfor. Både Hammerich (der som omtalt umiddelbart efter blev udnævnt til professor) og Fog fik tilladelse til at holde teo-

87 *Aarbog Univ.* 1849-56 s. 252.

88 *Aarbog Univ.* 1857-63, I, s. 135.

89 KUM, 3. kt. Journalsag 1C 188/1859.

90 Th. Skat Rørdam arbejdede faktisk i de følgende år med at udarbejde en teologisk disputats, så han havde bedre mulighed for at komme ind i Det teologiske Fakultet, men arbejdet blev ikke afsluttet, se herom Erik Nørr: *Kapellanen og professorspiren*, 1999.

91 *Aarbog Univ.* 1857-63, I s. 134-35.

logiske forelæsninger, kun i Rørdams tilfælde holdt man sig til formalia. Man ønskede ikke, at de divergerende teologiske retninger skulle komme til orde ved fakultetet.

I 1860'erne blev spørgsmålet om forelæsningsretten kun drøftet en enkelt gang, da fakultetet afviste kateket C.H.E. Schjernings ønske om at holde offentlige forelæsninger over etik. Efter henstilling fra Konsistorium gav ministeriet Schjerning tilladelse til at holde forelæsningerne, men han fik ikke lov til at benytte et lokale på Universitetet.⁹²

I 1870'erne måtte fakultetet atter tage stilling til ansøgninger om jus docendi. Den første, som fakultetet afviste, var kateket Fredrik Nielsen, der i 1876 anmodede om ret til at holde forelæsninger over de historiske teologiske discipliner. Fakultetet afviste ønsket på det »bestemteste«, da ansøgeren ikke var licentiat, og foreslog, at han i stedet anvendte tiden til at udarbejde en disputats. Hvis han endelig ville holde forelæsninger, kunne han blot holde dem i Borchs Kollegiums auditorium. Fr. Hammerich havde personligt anbefalet Fr. Nielsens ansøgning, men fulgte alligevel fakultetets generelle afvisning af ikke-teologiske doktorer som privatdocenter. Som omtalt ovenfor kunne fakultetet ikke frikendes for mistanken om ligesom ved Skat Rørdams ansøgning i 1859 at have skelet til ansøgerens grundtvigianske indstilling. Fredrik Nielsen gik desuden i disse år ind for tanken om at indrette en præsteskoie uden for Universitetet.⁹³ Han fik alligevel lov til at begynde sin universitetskarriere som privatdocent, da Kultusministeriet imod både fakultetets og Konsistoriums indstilling gav ham den ansøgte tilladelse.⁹⁴ Senere opgav Fr. Nielsen, da han selv blev fast tilknyttet fakultetet (udnævnt til professor i 1877), tanken om en fri præsteskoie. Synspunktet var sprængfarligt, da der i disse år også var andre kræfter, der ønskede teologien fjernet fra Universitetet.⁹⁵

Ministeriet ønskede netop i 1876 at udvide mulighederne for, at yngre videnskabsmænd kunne knyttes til Universitetet, da der sjældent blev opslået faste lærerposter. Det foreslog at ansætte ekstraordinære docenter for en 5-årig periode og ville overveje muligheden for at give dem plads også i fakultetet. Men Det Teologiske Fakultet ønskede ikke

92 *Aarbog Univ.* 1864-71, II s. 16.

93 Herom se Fr. Nielsen: »Det teologiske Studium«, *Dansk Kirketidende* 1875, sp. 313-19, 329-37, 345-56; jfr. P.G. Lindhardt: *Fem Aalborg-Bisper*, 1954, s. 113-14.

94 KUM, 3. kt. Journalsag U 51/1876. Jfr. J.C. Kall: *Biskop Fredrik Nielsen. En Levnedstegning*, Kbh. 1911.

95 Jfr. bl.a. professor Adolph Steens tale ved Universitetets reformationsfest 1875, *Det nittende Aarhundrede*, III, s. 237-52.

at gøre det lettere at blive privatdocent end hidtil, da det ville fremme »Middelmaadigheden«. Endnu mere var fakultetet imod, at uprøvede medlemmer skulle have indflydelse på fakultetets styrelse. Da også andre fakulteter var kritiske over for ministeriets forslag, blev det ikke gennemført.⁹⁶

I 1877 og 1878 søgte to dr. phil.'er om at få jus docendi.⁹⁷ Medens Det Teologiske Fakultet mente, at den senere kendte orientalist V. Schmidt burde have tilladelsen, kunne man ikke udtale sig om Frants Buhls egnethed til at holde forelæsninger for teologer. Ministeriet gav trods fakultetets indstilling Buhl tilladelsen, og han fik bevilget et honorar på 900 kr. på Finansloven. Konsistorium beklagede i 1880, at beløbet var for lille til, at Buhl kunne have sin hovedbeskæftigelse på Universitetet.⁹⁸ Hans docentvirksomhed blev nogle år senere medvirkende til, at han blev udnævnt til professor i Gammel Testamente.

Også i 1890'erne var Det Teologiske Fakultet tilbageholdende med at godkende løst tilknyttede medarbejdere. I 1892 blev dr. phil. Hans Ollriks ansøgning om at få lov til at holde forelæsninger og eksaminatorier over Nordens kirkehistorie afvist, selv om han henviste til et præcedenstilfælde med Frants Buhl. Han blev af Det Teologiske Fakultet henvist til at holde sine forelæsninger under Det Filosofiske Fakultet, hvor han havde disputeret.⁹⁹ I 1899 blev lic.theol. J.P. Bangs ønske om at holde forelæsninger og øvelser under Det Teologiske Fakultet mod at oppebære honorar ligeledes afvist. J.P. Bangs ansøgning drejede sig om en tættere tilknytning end jus docendi, som han havde ret til som lic.theol. Fakultetet henviste i sin afvisning til, at man ellers ved en eventuel vakance formentlig ville »komme til at staa mindre frit, end ønskeligt er, overfor Valg mellem flere Ansøgere«.¹⁰⁰

Anderledes positivt forholdt fakultet og bedømmelsesudvalg sig over for taberne ved professorkonkurrencen i 1891. Bedømmelsesudvalget fremhævede usædvanligt fire af deltagerne i kappestriden. Viggo

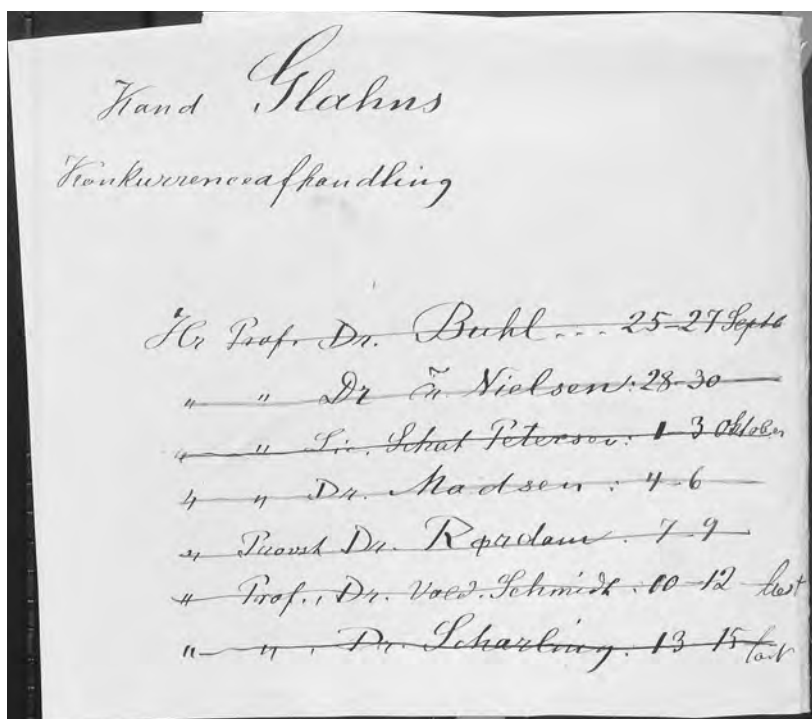
96 *Aarbog Univ.* 1876-77 s. 11-25; sagen om flere docenter ved Universitetet findes i KUM 3. kt. Journalsag U 328/1876. Teol. Fak. udtalte sig herom i skr. 13/10-1876 til Konsistorium. Også flere gange senere blev der ført drøftelser om forøgelsen af lærerkræfterne ved Teol. Fak. (se dekanatssager 1878/79 og 1892/93).

97 KUM 3. kt. Journalsag V 374/1877 (V. Schmidt) og X 233/1878 og Z 129/1880 (Fr. Buhl); se også *Aarbog Univ.* 1877-78 s. 298-99.

98 Om kultusminister Fischers holdning i sager vedr. jus docendi se Pelle Oliver Larsen: *Professoratet*, 2016, s. 231ff.

99 Teol. Fak. 1/6-1892 og Konsistorium 22/6-1892 (Teol. Fak. Dekanatssager 1891/92).

100 J.P. Bangs ansøgning til KUM 1/9-1899; Teol. Fak.'s udtalelse 23/9-1899 (KUM 3. kt. Journalsag 695/1899).

Der blev stillet store krav til bedømmelsesudvalgenes medlemmer, når der som i 1891 var fem deltagere i konkurrencen, som hver udarbejdede en større skriftlig afhandling. De syv mænd i udvalget havde, som det fremgår af ovennævnte bilag, kun tre dage til at læse og bedømme afhandlingerne, før de skulle gå videre til næste bedømmer (RAK, Det Teologiske Fakultet, konkurrenceafhandling og forelæsninger 1833-91).

Obel blev anbefalet til ministeriets »Opmærksomhed«, da han under konkurrencen havde »vist en meget omfattende Kundskab og ypperlige Evner«, og også Ludvig Glahn blev rost, fordi han havde vist grundige kundskaber og givet en solid behandling af de opgivne emner. Imidlertid blev det ved rosen, da der ikke var plads til dem i fakultetet. Begge fik senere en betydelig gejstlig virksomhed, Obel som stiftsprovst i Viborg og Glahn, der blev præst i Tune-Snoldelev, skrev disputats om et gammeltestamentligt emne og var i en årrække censor ved teologisk embedseksamen.¹⁰¹

Endnu mere ville bedømmelsesudvalget fremhæve ansøgeren Hans Martensen Larsen. Professor Schat Petersen havde endog foreslået ham som vinder af konkurrencen, men havde ikke fået tilslutning fra ud-

¹⁰¹ P. Nedergaard: *Dansk præste- og sognehistorie*, bd. 2, s. 82-83 og bd. 6, s. 81-82.

valgets øvrige medlemmer, der fandt, at Martensen Larsens udvikling endnu var præget af hans unge alder og for »lidt afsluttet«, til at han kunne ansættes. Men hele udvalget var enig om, at der burde skaffes ham stipendium til en længere udenlandsrejse, så han senere kunne benytte sine evner i Universitetets tjeneste. Han fik stipendiet, og da han kom hjem fra udlandet, søgte Det Teologiske Fakultet og Konsistorium at skaffe ham et honorar, så han kunne holde forelæsninger over religionshistorie, apologetik og nytestamentlig eksegesi. Fakultetet henviste til, at studentertallet var stærkt stigende, så det var nødvendigt at udvide lærerkræfterne, hvilket man også havde gjort ved de teologiske fakulteter i Lund, Uppsala og Christiania.

Med Martensen Larsen havde man en kandidat, som i sin undervisning kunne give »en alsidig og indgaaende Belysning af Mellemværendet mellem Kristendom og den moderne Bevidsthed«. Endelig henviste fakultetet til, at Martensen Larsen havde deltaget i konkurrencen om professoratet i Gammel Testamente med ære. Imidlertid blev bevillingen standset af Folketinget¹⁰², og fakultetets forsøg i 1895 på at skaffe en ekstraordinær professorstilling til Hans Martensen Larsen, kom der heller intet ud af.¹⁰³ Blandt årsagerne hertil var formentlig også, at professor Henrik Scharling og kredse uden for universitetet var modstander af, at der skulle undervises i forholdet mellem kristendommen og den moderne bevidsthed. Ligesom de to andre konkurrencedeltagere, Obel og Glahn, måtte Martensen Larsen derfor søge præstestilling, men dette forhindrede ham ikke i at fortsætte sin bibelkritiske forskning.

Stillingsbesættelser ved Det Teologiske Fakultet. Konklusion

Ovenfor er alle stillingsbesættelser ved Det Teologiske Fakultet i perioden 1840-1900 gennemgået, og det er ikke muligt på baggrund heraf at fastslå entydige spilleregler for ansættelsesproceduren. Tværtimod kan man fastslå, at en række ansættelser er sket på trods af eksisterende regler.

Det er ikke ukendt i den kirkehistoriske litteratur, at fakultetet søgte at holde visse personer ude. Men ses ansættelserne, som det her er gjort, i lyset af Universitetsfundatsens regler om konkurrence, bliver Det Teologiske Fakultets ansættelsespraksis endnu mere angribelig. Ved næsten alle stillingsbesættelser, hvad enten der blev afholdt kon-

¹⁰² *Aarbog Univ.* 1893-94 s. 368-70.

¹⁰³ *Aarbog Univ.* 1895-96 s. 2-3; KUM 3. kt. Journalsag 660/1894; dekanatsager 1894/95.

kurrence eller ikke, foregik der en række gedulgte forhandlinger og skjulte bestræbelser for at undgå visse personer, bestræbelser der ikke altid var sagligt-videnskabeligt begrundet, og som i flere tilfælde betød, at man ikke valgte den mest kvalificerede. Spørgsmålet, om der skulle være konkurrence eller ikke, indgik som et kampmiddel, skønt det ifølge Universitetsfundatsen var helt klart, hvornår en konkurrence skulle udskrives, nemlig når fakultetet ikke på forhånd kunne pege på en bestemt person, der helt klart var kompetent til professoratet. Gennemgangen ovenfor viser tydeligt, at dette kun blev praktiseret i få tilfælde.

Spørgsmålet, man her kan stille sig, er, om disse forhold var specielle for Det Teologiske Fakultet. Gennemgangen ovenfor af konkurrencerne ved de andre fakulteter bygger på oplysningerne i Universitetsårbøgerne, som ikke giver mulighed for at fastslå eventuelle skjulte bestræbelser – det kræver en dyberegående arkivundersøgelse, som ikke her er foretaget. Men det kan i hvert fald fremhæves, at den næsten automatiske udskrivning af konkurrence ved Det Lægevidenskabelige og Det Rets- og Statsvidenskabelige Fakultet (indtil 1880) forhindrede den tendens til misbrug af konkurrenceinstitutionen, som vi har set i Det Teologiske Fakultet. En konkurrence i fuld offentlighed efter bestemte regler gav større sikkerhed for, at alle fik en chance, end hvis alt foregik skjult, selv om Peder Madsen måske havde ret i, at en konkurrence kunne tilrettelægges efter, at en bestemt person skulle sejre – bl.a. forsøgte han som nævnt i 1876 at få P.J. Pedersen overtalt til at deltage i en konkurrence om professoratet i Ny Testamente ved at fortælle ham, hvilke bøger han skulle læse for at klare sig i konkurrencen. Mulighederne for at tilrettelægge konkurrencen vilkårligt var mindre ved de fakulteter, der ofte anvendte konkurrence, da faste regler blev benyttet. Ved Det Teologiske Fakultet blev der ved de få konkurrencer hver gang ændret på fremgangsmåden.

Selv om en konkurrence ikke gav alle lige stor chance for at vinde, lå der som anført af Konsistorium i 1862 i en konkurrences natur, at enhver, som deltog deri, var undergivet muligheden for ikke at blive den sejrende. Konkurrencen kunne desuden være med til at give kandidater, der var lovende, men som endnu ikke havde nået at udgive en større videnskabelig produktion, en chance. Derimod var det langstrakte konkurrenceforløb med til at hindre fastansatte kandidater uden for Universitetet i at søge, som eksemplet med S.A. Poulsen viser.

Det kunne være en kraftanstrengelse at deltage i et konkurrenceforløb, især når deltagerne havde forpligtelser ved siden af som f.eks.

Thomas Skat Rørdam, der måtte passe sin undervisning. Han måtte derfor det sidste døgn, før afhandlingerne i efteråret 1866 skulle indleveres, stå ved sin pult og skrive i 21 timer i træk. Han nåede dog i sidste øjeblik ved at få hjælp til renskrivningen og ved at bestille en droske at få afhandlingen indleveret.¹⁰⁴

Endelig kunne deltagelse i konkurrence være et aktiv også for taberne. En hæderligt gennemført konkurrence kunne i flere tilfælde betyde, at bedømmelsesudvalget søgte at skaffe vedkommende en midlertidig ansættelse, legat til videre studier, penge til studierejse mm. Bedst gik det som omtalt ved Det Filosofiske Fakultet, hvor der i 1863 blev skaffet to stillinger til to lige gode konkurrenter.

Der er ingen tvivl om, at Det Teologiske Fakultets rekrutteringspolitik i det 19. århundredes sidste halvdel bidrog til fakultetets passive stilling inden for teologi og kirkepolitik. Der blev ikke ansat personligheder, der aktivt deltog i tidens strømninger. Der kan tales om en afgrund mellem fakultetet og kulturlivet og vækkelsesbevægelserne.¹⁰⁵ På et enkelt område var fakultetet imidlertid banebrydende. Med ansættelsen af Frants Buhl og senere J.C. Jacobsen, som sejrede i konkurrencen i 1891, og forsøget på at tilknytte Martensen Larsen, vandt den bibelkritiske forskning indpas ved Det Teologiske Fakultet, hvilket bl.a. gav genlyd uden for Universitetet, da Vilhelm Beck fremsatte sin velkendte kritik: På Knæ for Bibelen Professorer! Bibelkritikken blev dog i første omgang et universitetsfænomen.

104 Marie Rørdam: *Tilbageblik paa et langt Liv*, Kbh. 1911, s. 164-65.

105 Jfr. Leif Grane i *Det teologiske Fakultet*, s. 420-48 (kapitlet: Menighedsfakultetet 1875-1900).